

נעמי קרן / לה סניורה

נעמי קרן

לה סניורה

רומן במכתבים

על חייה של דונה גרציאה נשיא

לזכר אמי, אבי ודודתי,
קאון שלדרפן בָּרַר ז"ל
שלמה בָּרַר ז"ל
ולינה טינדל ז"ל

על שהיו לי, ואהבוני

Naomi Barer Keren

LA SEÑORA

Copyright © 2013 by Naomi Barer Keren
All Rights Reserved

Hebrew Language Copyright
© 2013 Kinneret, Zmora-Bitan, Dvir – Publishing House Ltd.

כל הזכויות שמורות

© תשע"ג נעמי קרן

זכויות בעברית © תשע"ג 2013 כנרת, זמורה-ביתן, דביר – מוציאים לאור בע"מ

עורך הספר: חיים פסח

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט
אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

הכנה לדפוס: חלפי פתרונו דפוס מתקדמים בע"מ

סידור, עימוד והפקה במפעלי כנרת, זמורה-ביתן, דביר – מוציאים לאור בע"מ
רח' ההגנה 10, אור יהודה 6022410

נדפס בישראל

Kinneret, Zmora-Bitan, Dvir – Publishing House Ltd.
10 Hahagana St., Or Yehuda 6022410, Israel

Printed in Israel

מסת"ב 978-965-552-656-1 ISBN

www.kinbooks.co.il

מלאכת כתיבת סיפורה של "לה סניורה" והתחקיר שקדם לה נמשכו שנים ארוכות ולא היו מגיעים לכלל מיצוי ללא עזרתם, אהדתם ותמיכתם של אנשים יקרים ללבי, שזה המקום להודות להם:

לענת בריסק חברתי מילדות, שהפגישה אותי לראשונה עם דמותה של דונה גרציאה; לטובה קרן ולנעמה פריזנט אורפז על שבילו שעות רבות בקריאת טיוטות ועודדו ללא לאות; לעירית אהרוני על התמיכה ועל מפת הנדודים מעשה ידיה המוכשרות; לצביה צורף על שהאמינה בהתקמותה של "לה סניורה" עוד לפני שידעתי זאת אני, ועל שתמכה בי לאורך כל הדרך וליוותה את כתיבת הספר ואותי באהבה, בחוכמה ובמסירות אין קץ גם בעליות וגם במורדות; ולחיים פסח העורך על שהדריך אותי ביד עדינה אך בוטחת, ולימד אותי לפסוע בכוחות עצמי בשבילי הכתיבה.

לנפתלי, המשענת שלי, ולרועי, עידו ואיתמר, שהם המרכז והטוב שבי ובעולמי – לארבעתם מוקדשת "לה סניורה" באהבה,

נעמי

פרולוג

בשמה של "לה סניורה" – גרציאה נשיא – נתקלתי לראשונה לפני יותר מעשור, בשוטטי במוזיאון ליהדות, *Musée d'art et d'histoire du Judaïsme*, ברובע המארה בפריז. הוא נכתב באותיות עבריות על פני מדליון כסף קטן, שהיה מעוטר במרכזו בצדודיתה של אישה ערויה תכשיטים על צווארה ובשערותיה. במדליון הוטבעה השנה 1558 באותיות לטיניות. המדליון סיקרן אותי מכמה בחינות. למיטב ידיעתי, יהודים הקפידו אז בחומרה על הדיבר השני ולכן הופתעתי למראה דמות על מדליון יהודי, ועל אחת כמה וכמה – פני אישה. ומה עוד שאישה זו העזה לכתוב את שמה באותיות עבריות קבל עם ועדה, וזאת בתקופה שבה התקדרו שמי אירופה בענני הקונטרה־רפורמציה, שלא בישרו טוב, גם לא כלפי היהודים.

לימים התברר לי שהאישה הצעירה שפניה הנאות ניבטו אלי מן המדליון אינה גרציאה נשיא הידועה כ"לה סניורה", אלא אחייניתה, שנשאה את אותו השם עצמו, ואולם אני כבר הייתי שבויה כליל בסיפור חייה של "לה סניורה".

דונה גרציאה נשיא נולדה ב־1510 בליסבון כנוצרייה, והוטבלה בשם ביאטריצ'ה דה לונה. היא הלכה לעולמה כיהודייה ב־1569 באיסטנבול (כנראה) – היא קושטאנדינא בפי יהודי התקופה. במהלך חייה נרדה גרציאה נשיא – שהתאלמנה בגיל עשרים ושש וירשה מבעלה אימפריית סחר תבלינים חובקת ימים ויבשות, והיתה אחת הנשים העשירות בזמנה – מפורטוגל הנוצרית שבמערב עד לפאתי מזרח, קרי, האימפריה העות'מאנית המוסלמית שבראשות השולטאן המוסלמי. היתה זו נדידה נפשית ונדידה פיזית. נדידה בין ארצות שונות ובין שתי תרבויות מנוגדות שחשו מאוימות זו על ידי זו ונלחמו זו בזו

תוכן עניינים

13	אילן היוחסין של בית מנדז'נשיא
14	מפת נדודיה של ביאטריצ'ה מנדז'גרציאה נשיא
17	לה סניורה – רומן במכתבים על חייה של דונה גרציאה נשיא
703	כמה הערות היסטוריות
716	על אחריתם של גיבורי הספר
724	רשימת תאריכים

במשך כל המאה ה־16. אך יותר מכך, היה זה מסע נפשי ארוך, ובוודאי לא קל, מזהות יהודית למחצה ועמומה (אך עם זאת, מסכנת חיים – לו היתה מתגלית ברכים), במסווה של זהות נוצרית חיצונית, לזהות יהודית חיצונית ופנימית כאחד, שטיבה לא היה תמיד ברור, אפילו לבעליה, וגם לא תמיד נתקבל בכרכה אצל מי – שבניגוד לאנוסים ולצאצאיהם – חיו כל ימיהם כיהודים.

הספר שלפניכם הוא פרי התאהבות בדמותה הייחודית של האלמנה הצעירה בת המאה ה־16, שמעולם לא נישאה מחדש, והצליחה – כמעט לבדה – להתמודד בעולם של גברים, כנגד רדיפה דתית, כוחנות פוליטית, סחטנות כספית וסכנת חיים מתמדת, ולהביא את משפחתה, את הונה ואת אלפי הפליטים, צאצאי האנוסים שהיו תלויים בסיועה, אל חוף מבטחים.

הספר הזה הנו פרי מחקר היסטורי מדוקדק וארוך שנים. השתדלתי כמיטב יכולתי לעקוב בו אחר העובדות ולתאר את חייה של גרציאה מנדז'נשיא כפי שאכן היו, או כפי שיייתכן שהיו. עם זאת, בסופו של דבר, ספר זה הנו יצירה בדיונית.

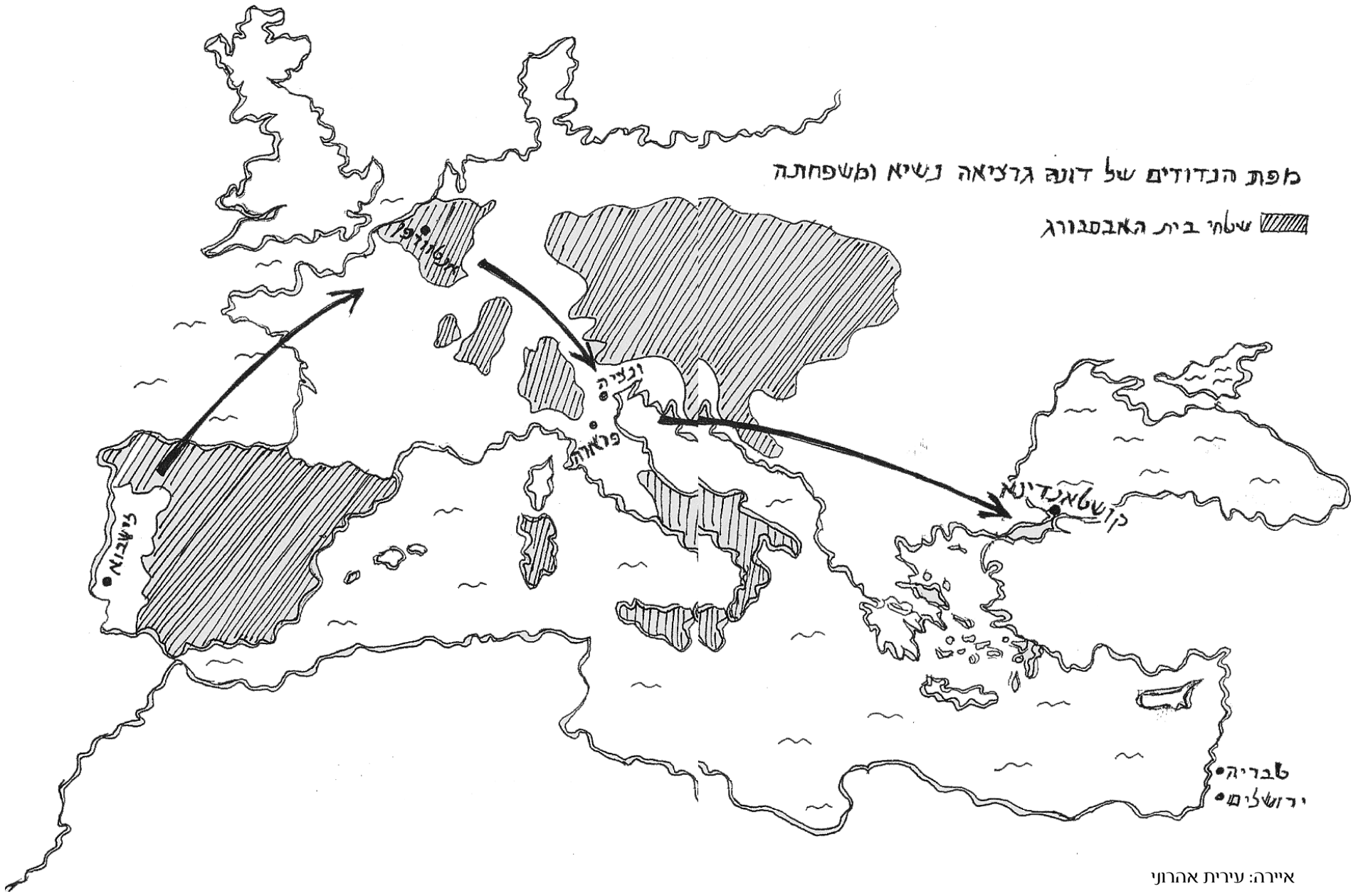
מאחר שהמאה ה־16 לכודה מבחינת העניין בה מצד הקהל הרחב בין הרנסנס של המאה שקדמה לה מזה, לבין המהפכה המדעית של המאה ה־17 ועידן הנאורות של המאה ה־18 מזה, מצאתי לנכון להוסיף בסוף הספר – לטובת הקוראים המעוניינים בכך – כמה הערות הנוגעות בסוגיות היסטוריות.

נעמי קרן

כפת הנדודים של דונה גרצ'אה נשיא ומשפחה

שטחי בית האבסבורג

איירה: עירית אהרוני

מכתב מארפון משפחת מנדז, לישובא,
אל דוניה ויולנטה, רעייתו של דון
מנואל פרננדז, יום א', 19 בחודש
ספטמבר, MDXXXVII להולדת אדוננו
המושיע (1537)

ויולנטה יקרה שלי,

כשתקראי את המכתב הזה, אם אהין בכלל לשולחו אלייך, כבר לא אהיה כאן. אני עוזבת את אדמת פורטוגל מולדתנו, ולא אשוב עוד לראותה לעולם ועד. רגלי המאובנות מפחד כבר יישאוני במעלה כבש סיפונה של הקאראוולה שאמורה להביאני לחוף המבטחים שלי. איני יודעת אם בסופו של דבר אאזור אומץ לעשות את מה שאני רוצה יותר מכול לעשותו בטרם אעזוב – להסביר לך, כדי שתביני את פשר עשר השנים האחרונות שעברו בין שתינו. את פשר החומה שהקימותי בינינו, חרף רצוני. אלא שלשלוח לך את המכתב הזה, כלומר להפקידו בידי משרת שיביאו אלייך, שאיני יודעת כלל אם אוכל לסמוך על נאמנותו, רגע לפני שיינתקו כפות רגלי מהקרקע המוצקה והטובה של לישובא, עלול להיות המעשה המסוכן ביותר, המטופש ביותר והמנוגד לכל היגיון. אם אכן אבחר לעשותו, יהא זה על מנת להפקיד בידייך את סודי, את עתידי ואת חיי, ולא רק את אלה שלי, אלא גם את אלה של משפחתי. האם אני מסוגלת לכך? עדיין איני יודעת...

ובכל זאת, התביני? זה חשוב לי כל כך להסביר לך. כדי שתדעי, כדי שתביני. אולי אפילו תסלחי לי... המחיר עלול להיות נורא, כבד מנשוא... אני רוצה לבטוח בך, אבל אני מפחדת...

לו יכולת לראותני עתה, ויולנטה יקירתי, לא היית מזהה בי את חברתך הטובה מהעבר – ילדת תלתלים שובבה ומפונקת, אצילית ומגונדרת – מובטחני שלא היית מאמינה למראה עינייך! אני ישובה בדד על רצפתה הקרה של האכסדרה החשוכה, מצונפת כאחרונת

השפחות הבזויות בגווי הנסמך אל כתליה הקפואים. אני מכורבלת ברדיד הצמר הכחול היפה והעבה שסרגת לי פעם, כשעוד היינו שתינו נערות תמימות, וכותבת לך על ברפי (אנא, סלחי לי על כתמי הדיו) מכתב שאולי לא אשלח אף פעם...

מסביבי אנדרלמוסיה נוראית שאני עצמי זרעתי, שלל שמלותי המפוארות ומיטב מחלצותי פזורות לכל עבר, אריגי השיראין הרכים והטפטה המרשרשים, תחתוניותי המעומלנות, מחוכי עצמות הלוויתן הנוקשות ופרוות החולד המפנקות – כל מה שעד לפני חצות הליל נארו בסדר מופתי, שעליו עמלו משרתותי יומיים תמימים, בתיבות המסע הענקיות, שניצבות עכשיו כאן פעורות פה, ומתוכן משתלשלים צרורות מפתחות הברזל הכבדים, המסולסלים, ממתניים בסבלנות למלא את ייעודם. שעות רבות חיטטתי באצבעות נואשות בתוך הארגזים והתיבות, בין האריגים והשמלות. רק עכשיו מצאתי את מה שחיפשתי, ונרגעתי קמעה מהבהלה הנוראה שאחזתני אמש, לאחר שהשכבתי את אנה הקטנה לישון. האימה, שמא נשכחה הכותונת ההיא? שמא אבדה? שמא נשכחה ולא נארזה? האם את זוכרת אותה, ויולנטה? את כתונת התחרה הצחורה? הכותונת של אמי האהובה? זו שהכנתי לה כמתנה ליום הולדתה האחרון? זו, שעל הדש השמאלי שלה, סמוך למקום הלב, עזרת לי לרקום באצבעותייך הדקיקות והחרוצות משלי את פרחי הפעמונית הסגלגלים ואת החרציות הצהובות בינות לעלי הדשאים הירוקים כהים? אחרי שעות ארוכות שבהן נברתי בארגזים באפלה המקדירה של האכסדרה, אני מחזיקה אותה עתה בידי, צמודה לעורי. אני מערסלת אותה, מלטפת בקצות אצבעותי את חוטי הרקמה העדינה ומנחשת בחשכה את צורת הפרחים וצבעיהם על פי מגעם בקצות אצבעותי. איני יודעת מה הייתי עושה אילולא מצאתי אותה, את הכותונת. לא הייתי יכולה לנסוע מכאן בלעדיה. תארי לך, ויולנטה, אפילו עתה, משכבר הנני אישה בוגרת, ואף שחלפו כבר עשר שנים מאז אותו הלילה האיום והנורא, איני יכולה להירדם במיטתי לפני שאצבעותי תמששנה בעלטה את מגעם המחוספס, המנחם, של הפרחים המרוקמים, בין כרי המשי התפוחים והצחורים של מיטתי. חוץ מרשלה, האומנת הנאמנה שלי, לא סיפרתי על כך לאיש, מעולם. כן, גם סודות כאלו יש לי, ויולנטה יקירתי. תארי לך, שאפילו

פרנצ'סקו שלי, שישן לצדי שש שנים תמימות, מת מבלי שידע על כך...

כל גופי דואב עכשיו. צינת הכתלים והרצפה מצמררת את איברי. הסתיו כה הקדים לבוא השנה, ואם צינתו המקפאיה מבושרת את החורף הקרב, הרי ודאי יהא זה חורף קשה מהרגיל. באח המבוערת הגדולה לא נותרו אלא כמה גחלים רוחשות. גם נרות חלב העזים הרבים שטרח פדרו הטוב להדליק לפני שעות רבות על כותלי האכסדרה בטרם יעלה על יצועו, כששלח בי מבט מודאג והבין שכנראה גם את הלילה הזה תבלה גבירתו ללא שינה – כבו ברובם. רק שניים-שלושה עודם מתעוותים בריצודי ריקוד גסיסתם על הקירות. לפי חשבוני, השחר אמור להפציע, אך ספק אם יצליח האור הרך, הבהיר, להסתנן ולהבליח מבעד לערפל הקורר והסמיך שהכביד שבועיים ימים על גגותיה של לישובא ועל נשמות תושביה. הלילה לא פסק גשם הזלעפות לדפוק על הגגות ועל זוגיות החלונות החשוכים. מסמטאות שוקי הנמל ומחצרות הבתים הסמוכים עולים קולות השערים והדלתות שלא חוזקו כהלכה מבעוד מועד, מידפקים זה בזה כאילו היו מסוכסכים בינם לבין עצמם. איני יודעת מה השעה בדיוק. הרעשים האחרים גברו ככל הנראה על קרקוש הפח של הסומא הסובב בלילות בסמטאות החשוכות להודיע על התחלפות השעות. הפעם האחרונה שבה שמעתי את ניקוש הפח הזה, היתה כשנישקתי את אנה הקטנה במיטתה נשיקת לילה טוב אחרי שכרענו ברך יחדיו, הקטנה ואני, והתפללנו אל סנטה אסתר הטובה שתשמור עלינו ועל אהובינו (ב"אהובינו" כיוונתי גם אלייך, תמיד אני מכוונת גם אלייך, ויולנטה יקירתי).

דומני שבכל זאת כבר משתחרר השחר מציפורני הלילה השחור. אמנם מהחלונות עדיין נשקפת רק עלטה, אבל פה ושם נשמעים צעקה, קול חריקה של משהו נגרר – הקולות הראשונים של התעוררות הנמל, קולם של סוורי נמל הטז'ו הסמוך, המתחילים להיאסף על הרציפים בטרם יפתחו בעמל יומם. אין רעש נפלא באוזני מקולות נמל הטז'ו המתעורר ליום חדש. אני זוכרת שעוד כילדה קטנה, הדבר הראשון שנהגתי לעשותו משניעורתי משנת הלילה היה למהר לחלון חדר, שהשקיף על הנמל הסואן ועל כיפותיה המרובעות של המצודה החדשה שנבנתה בפתחו, מגדל בָּלֶם, כלומר, בית לחם, כאות הוקרה לספן

הנועז ואסקו דה גמה שהעז לפרוץ את גבולות הלא נודע, הקיף את היבשת השחורה מדרומה, בכף התקווה הטובה, וגילה לפורטוגל שלנו את נתיב השיט הנחשק לאוצר התבלינים של אי הודו. כמה נחפזתי אז, בילדותי, לבלוע בעיני הקטנות, הדבוקות עדיין בקורי השינה, את מראות הנמל. אף שנאסר עלי הדבר, הייתי פותחת לרווחה את החלונות המוגפים ושואפת את כל ריחותיו... ריחות מי הטז'ו המלוחים, ריחות הדגים, אלו החיים ואלו המתים, ריחות הים הרחוק ובליל הניחוחות המשכר של התבלינים השונים – גרגירי הפלפל, מסמרי הציפורן, מקלות הקינמון, אגוזי המוסקט, שורשי הג'ינסנג וכוכבי האניס – העולה מהשקים הגדולים, שנראו לי אז מפלצות ענקיות הנעות אנה ואנה בכוחות עצמן, בכבודות אטית (שהרי קומתי הנמוכה עדיין לא איפשרה לי להבחין בקצות רגלי הסוורים המתרוצצות תחתן). הייתי ממלאת אז את ריאותי הקטנות בריחה החרוף של הלכה הטרייה שנמשחה על קורות העץ של ספינות "צי הבשמים" הפורטוגלי המלכותי, הספינות שפרצו בזה אחר זה נתיבי ים חדשים ומופלאים לקצות העולם. הייתי מדמיינת לעצמי את כל אותן הארצות הרחוקות שרחובות עריהן מרוצפי זהב ואבנים טובות, ועליהם מטופפים מעדנות חיות ציפוריות מוזרות ויצורים משונים (שאלמלא עורם השחום היו ודאי נדמים כבני אנוש ענקיים, שנולדו מן האלים), עירומים כביום היוולדם, מהדסים כנדנוד אגן – אותן הארצות, שעל אודותיהן אהבתי כל כך לקרוא בספרים הכרוכים בהידור של אבי, שריח הדפוס הטרי והמוזר עלה מבין דפי הקוואטרו שלהם. האם קראתי על היצורים הללו ב-"Il Milione", ספר מסעותיו המרתקים של מרקו פולו הוונציאני בדרך המשי? או שמא שמעתי על כך מפיו של אבי שאהב לתרגם בפני קטעים מכתב יד מגולגל, מעוטר ויקר ערך, של "מסעות בנימין", החיבור על אודות מסעותיו של היהודי מטודלה? ושמה אין זאת אלא שזיכרוני כבר מערכב את שני הספרים המופלאים הללו זה בזה? אותה הילדה שהייתי אז לא היתה יכולה להעלות על דעתה שיום יבוא והיא עצמה, כלומר אני, תהיה לאשת האיש הנכבד והעשיר כקורה, בעליהן של כל אותן הקאראוולות ארוכות התרניים המבהיקים ולבנות המפרשים, הגודשות את רציפי נמל הטז'ו, מוקפות בסוורים העמלים ללא הרף על פריקת מטעניהן הריחניים והעמסתן באחרים, האיש שבבעלותו הזיכיון

המלכותי הפורטוגלי על הסחר בתבליני המזרח, מה שהבריות מכנות "צי הבשמים המלכותי".

ויולנטה יקרה שלי, אני מתקשה לכתוב, שכן מבעד לרעשי הסערה המידפקת על הגגות והחלונות בוקעות עכשיו צעקות, אמנם רחוקות ועמומות, אך קצובות ובטוחות. מן הסתם זהו קולו של המפקד על העבדים השחורים החותרים, האיש המנווט את צעדיה הראשונים של אחת הקאראוולות המיועדת לצאת הבוקר – מי יודע לאן? לאנטוורפן? לוונציה? לאי מולוקה הרחוקים שבאוקיינוס ההודי? איי התבלינים היקרים, שגילה מגלאן, הספן הפורטוגלי. עוד אתגעגע לריחות הללו, למראות הללו, לטז'ו שלי, זה שעל גדותיו נולדתי וגדלתי. איך אוכל לחיות מבלי לשאוף עוד לעולם את ריחו במלוא ריאותי? איך אוכל לחיות הרחק מחברתך? מתבונתך ומשלוותך? מאמונך התמים והמלא בי?

חומה של סודות ושקרים קמה בין שתינו באותו הלילה הנורא ההוא לפני עשר שנים. ליל מותה של אמי. לא היתה זו אשמתי, ויולנטה יקירתי. היטב יודעת אני שהחומה הזו פצעה את לבי. הלוא את היית לי חברתי הטובה מכול, נפשי התאומה. ודאי לא הבנת אז. והרי איך יכולת? מאות שנים, ואלפי חיים ומיתות של בני אדם, שלא את ולא אני הכרנו או ידענו כלל על קיומם, הפרידו בינינו פתאום באותו הלילה. ובכל זאת לא הפנית לי אז את גבך. לא נטרת לי, הגם שלא הבנת. כן, המשכנו להיות החברות הכי טובות, אבל שתינו ידענו שמהו נסדק, שמהו נשבר, וכל כך הרבה נאלצתי להסתיר מפניך מאז אותו הלילה. ולוואי שיכולתי למחוק את הלילה ההוא. את בוודאי חשבת, מן הסתם, כפי שחשבו האחרים, שמותה של אמי פיליפה הוא ששינה אותי באותו הלילה. אבל עתה, בטרם אעזוב את לישבוא, רוצה אני להתוודות בפניך, ויולנטה יקירתי, ולספר לך את כל האמת. כן, ויולנטה, מותה של אמי היה קשה לי. קשה לי מכול. ואולם אוברנה לא היה הדבר היחיד שהשתנה בחיי באותו לילה נורא.

אהה, שוב צעקה חדה נשמעת מן הנמל, קוטעת את חוט מחשבתי. הזוכרת את, ויולנטה, את אותן שעות אחר הצהריים האחרונות שבינינו יחדיו, שקדמו ללילה הנורא ההוא לפני עשור שנים? איך ישבנו על ספסל האבן בחצר הפנימית של בית הורי, מתחת לעץ הלימון? אפילו עכשיו

אני יכולה להריח את הניחוח המשכר של פריחתו הלבנה. האביב היה אז בעיצומו. רקמנו, ואולי תפרנו משהו – זאת אני זוכרת, אבל היטב אני זוכרת איך נדקרה אצבעי מחוד המחט ואת ליקקת את טיפות דמי. וגם זוכרת אני איך התלחששנו שתינו בהתרגשות על כלתו של המלך הצעיר. למזלנו, האומנת שלך העדיפה כהרגלה את חברת המשרתות, או יותר נכון, המשרתים, במטבח (דומני שהיא היתה כרוכה באותה שעה אחר אחד הסייסים שלנו, ששמו אולי נשתכח ממני, אך לא כן זכר פניו המחוטטות – כמה חודשים אחר כך הוא נתפס גונב מהמספוא שלנו, ואבי פיטר אותנו), והותירה אותנו בהשגחתה של רשלה שלי, שבתבונתה הרגישה הניחה לנו להשתעשע מעט והתיישרה במרחק-מה. הזכרנו את השמועות על אהבתה המטורפת של חואנה "לה לוקה", אמה של כלת המלך, וכן, גם אמו של הקיסר קרלוס החמישי, לבעלה פיליפ "היפה" מבורגונדי, יורש בית האבסבורג. כיצד הוא, המוקף שלל מאהבות, שנפלו שדודות לרגלי תלתליו הרכים, הארוכים, השפיל אותה שוב ושוב בפומבי ואף כלא אותה בחדרה, וכיצד, במותו, בדמי ימיו, סירבה האישה הצעירה ומוכת היגון להיפרד מעליו, וסובבה חודשים ארוכים ברחבי חצי האי האיברי עם ארונו של פיליפ "היפה" שלה, פותחת אותו מדי לילה ונעטפת לאור הנרות בתלתליו הרכים שעוד המשיכו לצמוח.

הו, ויולנטה יקירתי, אנא סלחי לי, אך הדיו בקסת שלי הולכת ואוזלת, עלי למצוא דיו היכן שהוא.

הנה, שבתי, עכשיו טוב יותר. מזל שראיתי אמש את גונסאלו גיסי הצעיר מביא צנצנות דיו חדשות, שהגיעו באחת האוניות, וכך ידעתי היכן למוצאן. אמנם מובן שמעט מן הדיו נשפכה כשניסיתי לפתוח את הצנצנת, שהרי אני מיומנת בדבר, בדרך כלל פדרו מתעסק בשטויות הללו. והנה, עתה, כתמי דיו בכל מקום, אבל לא אכפת לי. כן, היינו משועשעות כל כך, את ואני, צעירות מכדי להבין. אבל הבה ונשוב אל אותו הלילה, לפני עשור שנים. אני מוכרחה לפרוק זאת מעל לבי בטרם אעזוב, לפרוק מעלי סוף-סוף את כאב בגידתי בך, ויולנטה, חברתי האחת והטובה מכול, הבגידה שבגדתי בך בשקר שהלך ונטווה בינינו כל אותן השנים עד שהיה לרשת שליפפה אותי מכל עבר. מוכרחה אני לספר את האמת.

איני זוכרת מתי בדיוק באותו הערב החלו לבקוע מן הדיוטה העליונה זעקות השבר מפיה של אמי. היא כרעה ללדת לפתע, בטרם עת. האם היה זה לפני שהחילונו לאכול פת ערבית במחיצת האומנות, או שמא מעט מאוחר יותר? אני זוכרת היטב שכשנשמעו הזעקות הראשונות מיהרנו לחדרה של אמי, את ואני, בעוד רשלה מדדה בעקבותינו ומצווה עלינו לשוב מיד על עקבותינו. מובן שלא ציינתנו לה. נדמה היה שכל הבית כולו נזעק באותו הרגע לחדרה של אמי. אותנו, את הנערות הצעירות, גירשו משם במהרה. אבל הם לא יכלו לגרש מאוזנינו את זעקותיה של אמי. זה היה קשה מנשוא. הן הידהדו ברחבי הבית כולו, חורצות בזוגיות חלונותיו וחורכות את כתליו. אני זוכרת כמה בכיתי כשכל זעקה שלה פילחה את גופי, ואיך אספת אותי את, איך חיבת אותי בזרועותייך הדקיקות, מנסה לשווא להגן עלי מפני המתחולל מסביבי, מפני המציאות. הכול קרה כל כך מהר. שלחו להזעיק את המיילדת מן הכפר, אבל היא בוששה לבוא. משרתות נכנסו לחדר ויצאו ושבנו ונכנסו. בכל פעם ערמת הסדינים שטופי הדם שבזרועותיהן נערמה גבוה יותר. כמו חיית טרף פצועה היא נשמעה, אימא שלי. גם היום אני עדיין יכולה לשמוע את צעקותיה הולמות בראשי. בהמולה ששטפה את חדרי הבית מצאת לנו מפלט במזווה המליחים המצחין, מאחורי מטבח המשרתים, מקום המסתור החביב עלינו. אבל הפעם זו היתה טעות. מבעד לחרכי דלתות המזווה נחשפה לאוזנינו הבתוליות זוועה חדשה – המשרתים המבועתים הסתורדו נסערים. הם דיברו על ה"מפלצת". ה"מפלצת" שקורעת את אמי מבפנים, שגופה נאבק לשווא לפלוט אותה מתוכו. נכון – הם אמרו – גוף של תינוק, אבל רק הגוף הוא של תינוק! הפנים...?! הפנים אינן אלא פרצוף מזוויע של זאב מרייר, מוכה שחין! "מפלצת", אלא מה?! הם ידעו שזה מה שיקרה, זה היה ברור, כך הסכימו בינם לבין עצמם, מקובצים מבוהלים מאחורי דלתות המזווה, משתדלים להמעיט ככל הניתן ברעשי קיומם נוכח הדרמה המתחוללת באותו הזמן ממש בדיוטה העליונה, סביב מיטת האפריון מגולפת העץ של אמי. "ודאי שזה מה שקרה, זה מה שתמיד קורה במצבים כמו אלה", אמרו, "ברור שכל האסון הנורא הזה בא לה, לדונייה פיליפה, הגברת הספרדייה הטובה, בגלל הפעם ההיא שבה חדר הזאב לחצר האחורית של הבית בדיו כשהגברת היתה שם,

ואף שפדרו (שעדיין היה אז אדם צעיר, וגבנונו טרם הזדקק כמו היום) הספיק לצעוק לגברת שלא תסב את פניה, שלא תביט בפני החיה! אבל היא פנתה לקראתו, ואז, אז זה קרה, מבטה של הגברת הספרדייה (אימא שלי!), שכרסה תפוחה בין שיניה, נתקל בעיני הזאב המרייר, שבינות לקרחות עורו ושאריות אניצי פרוותו הדלה והמטונפת נפערו הפצעים הפתוחים, שותתי המוגלה, והדמות הזו, הנוראה, נטבעה לנצח בפני החיים החדשים שנשאה הגברת הספרדייה ברחמה."

רציתי לצרוח. אני חושבת שאולי גם הקאתי. הייתי כל כך מבועתת שם, במזווה המליחים, מהדברים ששמענו בדיוטה התחתונה, מהצעקות שנמשכו ונמשכו בלי הפסקה מהדיוטה העליונה. שם, בחשכת הארון, בין סירחון גושי הבשר המומלחים התלויים ממעל, מתחת לשמנוניות המטפטפת מן הניירות שעטפו את הדגים המתים, הרגשתי שאני נוזלת. נמחקת. מחוסרת חיים. אולי אפילו התעלפתי, איני יודעת. בוודאי החוורת, עד מאוד. אני זוכרת שליטפת אותי והספגת בעדינות את דמעתי שלא חשתי כלל כיצד התפתלו בעיקולי פני, התעכבו לרגע קט בשיפולי שפתי ונשרו משם על כתונת התחרה הצחורה של אמי, זו עם רקמת הפעמוניות הסגולות והחרציות הצהובות בינות לדשא הירוק, שרקמנו פעם יחד. פתאום שמת לי לב שאני אוחת אותה מקומטת, חזק-חזק, באצבעות מהודקות עד כאב. איך הגיעה לשם? אולי, בלי משים, שלפתי אותה מקצה מיטתה של אמי רגע לפני שגורשנו מחדרה? מי גילה אותנו במחבואנו שבמזווה, איני זוכרת. לא מי, וגם לא מתי. את הורחקת מן המהומה – קרעו אותך מעלי, ואילו אני השתוללתי וצווחתי כתרנגולת נשחטת – ונשלחת בחופזה מן הבית בלוויית אומנתך. מה שקרה אחר כך, אוהו, על כך אינך יודעת דבר וחצי דבר. אבל עתה הגיעה השעה לספר לך.

בהמשך אותו לילה נורא, זמן-מה לאחר שהלכת, שלח אבי להביאני בפניו. מצאתי עצמי ניצבת שטופת דמע ואומללה עד אין קץ מול האיש גבה הקומה עם המבט הקודר שהיה אבי. דלתות העץ הכבדות והכהות של חדריו נסגרו מאחורי בטריקה. הוא שאל אותי אם אני מבינה את מה שמתרחש כעת. לשוני נאלמה, אך גייסתי את כל כוחותי כדי להנהן בראשי. הוא דרש ממני להשיב במילים של בני אדם ולא בתנועות של חיות. קפאתי על מקומי. לא יכולתי להבין את פשר קפדנותו בשעה

שכזו, כשעדיין נשמעו חרחוריה הקלושים של אמי, זעקותיה הנחלשות והולכות, בעודה נאבקת לפלוט מגופה את המפלצת ולהיחלץ מטפריו של מלאך המוות. ניסיתי לענות לו בקולי הרועד והחלוש, אבל אז, לפתע, נמלאתי אומץ שלא ידעתי כלל שקיים בתוכי, והטחתי בו את השאלה שייסרה אותי יותר מכול מאז החלה אמי לזעוק נוראות – האם כבר שלחו לקרוא לכומר? בתחילה לא ענה אבי, רק הסתכל בי במבט נוקשה, ואז אמר בקול נמוך אבל נחרץ: "לא! וגם לא ישלחו!" אחר כך מילמל בקול שנדמה לרגע כאילו נסדק קמעה, "על כל פנים, לא עכשיו, לא לפני שתמות... אולי אחרי... כדי שאיש לא יוכל לומר... להאשים..." האם שמעו אוזני נכונה? אני זוכרת את הכאב שהציף אותי בבת אחת. איך זה ייתכן? את, ויולנטה, הרי בוודאי זוכרת כמוני את הדרשות המאיימות ששמענו במיסות של ימי ראשון בקתדרלה מפי הבישוף חמור הסבר, זה שניצב בקומתו המיתמרת ובאפו המחודד מאחורי דוכנו. תמיד עטוף באותה גלימה ארגמנית כבדה, עטורת רקמת זהב, וקולו המוטח מהדהד בין קמרונות האבן הלבנה בחללה הפנימי הענק ומלא ההוד של קתדרלת לישבוא. הוא הרי נהג להדגיש בפני שומעיו, ובפירוט ציורי, את אחריתן המיוסרת של הנשמות הלא טהורות בפרגאטוריום, את ייסורי טנטלוס הנוראיים שיצטרכו לעבור שוב ושוב, לעד, ובכל פעם מחדש, באש הגיהנום! והרי זה מה שיעלה בגורל נשמתה של אמי האומללה אם לא יובהל מיד הכומר להעניק לה את סקרמנט המשיחה האחרונה! חשבתי. כיצד יכול אבי למנוע מאמי האהובה את הסקרמנט הקדוש? איך יכול הוא להתאכזר כך כלפיה? למנוע ממנה את הווידוי האחרון? ואם אכן יימנע הדבר ממנה, כיצד יוכלו נשמתה האומללה וגופה המיוסר – לאחר ששייט אותם חארוך, ספן המוות בעל העיניים השחורות כפחם, בספינתו במסע לארץ המתים בתמורה למטבע הזהב שיונח, כנהוג, מתחת ללשונה – להינצל ממאכלת אש הגיהנום המלחכת את החוטאים, אם לא תהיה טהורה וזכה? ואיך זה תוכל אמי להיות זכה וטהורה מכל חטא ללא טקס הסקרמנט האחרון? ואיך תיכנס בשערי גן העדן, המקום הראוי ללא ספק לאמי האהובה, אם לא ישלחו להביא את הכומר לפני שיהיה מאוחר מדי? אבל עיניו של אבי נותרו אטומות וקשות. אם חש יגון או כאב, הדבר לא ניכר בו ולא ריכך ולו במעט את חריצי זעפו. במנוד ראש הורה לי להתיישב על

זמן רב, אי-שם בצפונה של ממלכת אראגון, בנופים ההרריים הפראיים של הפירנאים, בלונה – העיר שבה נולדו אבות אבותי, ושמשמה, כך התברר לי לראשונה (אם כי זה ממש לא עניין אותי באותו הרגע), נגזר גם שמו שלו, של אבי, אלווארו דה לונה. אבל לא, אולי אני טועה, אולי הסיפור התחיל בכלל במקום אחר – פה, בלישבוא, בחצר המלוכה של ז'ואאו השלישי, רק שנה או שנתיים קודם לכן, לפני ליל מותה של אמי. הסיפור הזה היה על מישהו ששמו דויד הראובני. אני מניחה, ויולנטה, שאין לך מושג מיהו. גם לי לא היה מושג עד אז, ולוואי שהדבר היה נותר כך. אותו דויד הראובני הוא אחד מאותם מאות ואולי אלפי בני אדם, שגורלם, חייהם ומותם, הם התהום שמפרידה בין מי שהייתי, בין ביאטריצ'ה דה לונה, הילדה התמימה בשנת 1527, לבין מי שאני היום, בשנת 1537, שרק מעמידה פנים שעודנה ביאטריצ'ה דה לונה, והידועה כאלמנתו של דון פרנצ'סקו מנדז. זו התהום המפרידה מבפנים גם ביני ובינך, ויולנטה. אותו דויד הראובני, כך נודע לי מפי אבי באותו הלילה, היה שחום עור, נמוך קומה ורזה, שסיפר בלשון מוזרה שהגיע מעבר להררי כוש. הוא אמנם לא נראה כפי שנראים נסיכים בחצר הפורטוגלית, אבל טען כשהגיע ללישבוא שנתיים ימים קודם לכן, בשנת 1525, שהוא בנו של המלך שלמה ואחיו הצעיר של המלך יוסף, מלכי העברים, צאצאי שבטי ראובן, גד וחצי המנשה. ממלכתם, סיפר, נמצאת בארץ רחוקה, בפסגת הר גבוה שאווירו וך וטהור, סביבו שבע בארות מים מתוקים כדבש, במרחק שני ימי הליכה מעיר ששמה מדינה. לממלכה זו צבא של 300,000 לוחמים עשויים ללא חת, שהוא, הנסיך דויד הראובני, עומד בראשם. ללישבוא הגיע הנסיך הצנום מרומא, ובאמתחתו מכתב המלצה חם, חתום בחותם האפיפיור הסגלגל, המופנה להוד רוממותו המלך ז'ואאו השלישי. מאחורי הנסיך שחום העור נשרך מישרת ישיש, שלולא היה חירש, היה עונה לשם "שלמה פראטו הזקן". הוא אחז בידיו המעוקמות דגל משי לבן גדול, שעשרת הדיברות רקומים עליו באותיות עבריות בחוטי זהב, מעשה ידיה ותרומתה הנדיבה של אחת, דונה ביינוונידה אברבאנל, מטרוניתה מן העברים ממוצא ספרדי מכובד. היא, התמתח אבי בגאווה לא מוסתרת שלא היתה מוכנת לי אז, אחייניתו וכלתו של דון יצחק אברבאנל, הגזבר המלכותי ויועצם הקרוב של המלכים הקתולים פרדיננד ואיזבלה, שסירב בשנת 1492 –

הכיסא למולו, ניגש אל הדלתות הגדולות, הציץ לוודא שאין מצותתים מאחוריהן משרת או משרתת, הוציא מכיס חזייתו את השרשרת הארוכה התלויה תדיר על צווארו, משך ממנה מנעול ברזל שנראה גדול וכבד ונעל את הדלתות. אז, ורק אז, התיישב בכבדות בכורסתו.

הלילה ההוא היה הלילה הארוך בחיי, ויולנטה. לילה שבמובנים רבים נמשך מאז ללא הפסק, בולע אותי אל תוכו. כל מה שידעתי עד אז על עצמי, על משפחתי, על חיי, כל מה שהאמנתי בו – נקרע מעלי באותו הלילה לגזרים. מאז לא הורשיתי עוד להיות אני עצמי, אותה ביאטריצ'ה כפי שהכרת אותי. מעתה נדרשתי למחוק את עצמי אפילו מעצמי, להיות לאחרת, לחשוב אחרת, להאמין אחרת, אפילו להתקרא אחרת בתוכי פנימה – גרציאה, או חנה בלשון היהודים העתיקה, אבל בה בעת להיות כלפי חוץ אותה ביאטריצ'ה שאת והאחרים הכרתם. האם תוכלי אי-פעם, ויולנטה יקירתי, להבין אותי? לנחש את פשר ההווה הנוראה הזו של חיים כפולים? את ההסתרה הבלתי פוסקת? חיים בצל שקר יומיומי כשאינך יכולה לחלוק את מה שהנך באמת, אפילו לא עם האנשים הקרובים לך ביותר, כמוך, ויולנטה? האם תוכלי לתאר לעצמך את המאמץ הנפשי הנורא הכרוך בכך?

ככל שחלף הזמן באותו הלילה, ככל שהעמיק סיפורו של אבי, הצטמקתי והתכווצתי עוד ועוד בכיסא שמולו. ניסיתי להיעלם. להתפוגג. רציתי את אימא שלי. להצטנף בחיקה החמים, בין אצבעותיה הרכות, המלטפות, המנחמות, להסתתר מפני מילותיו שנחתו עלי. יותר מכול, לא רציתי לשמוע את מה שהיה לו להגיד. שנאתי אותו. אף פעם לא אהבתי אותו, אבל עכשיו, כלומר באותו הלילה, ממש שנאתי אותו. אך הוא המשיך בשלו, לספר – כאילו לעצמו, כאילו לא הייתי שם כלל. אפילו לא פעם אחת הישיר מבטו אל תוך עיני. רק דיבר ודיבר כל הלילה, ללא הפוגה. כשסיים, כבר הפציע יום חדש. יום שבו אמי כבר לא היתה בין החיים, וגם ביאטריצ'ה שהכרת, ושהכרתי אני עצמי, כבר לא היתה, אלא רק כלפי חוץ. מבפנים כבר הייתי אחרת, לגמרי אחרת. כואבת, המומה, כעוסה ומרירה. בבת אחת הושלכתי אל תוך חיים שלא חשקתי בהם. חיים שנכפו עלי. שנאתי אותם, את אבי ואת עצמי. הבית כולו כבר דמם אז, וקולות גסיסתה של אמי שוב לא נשמעו.

הסיפור שגולל באוזני אבי בפנים חתומות באותו הלילה החל לפני

או מבאי ביתנו, שלא לומר על אחד מבני ביתנו ממש, שהוא או היא נוהגים כמנהג היהודים, למשל, נמנעים מלאכול בשר בחברתנו בימי הלנט או מחליפים את לבניהם בימי שישי, ושמא, אפילו, חלילה וחס, מתחמקים בשעת המיסה בכנסייה מלהישיר מבט אל עבר איקונת אדוננו המושיע, שהדם ניגר מפצעי זרועותיו הצלובות, ונראים כאילו אינם מתפללים בלב שלם – עלינו לדווח על כך מיד לכומר הווידוי שלנו. כל אותו הזמן שבו הלם קולו של אבי ברקותי, זעמתי בתוכי על דבריו. אבי כנראה יוצא מדעתו. כך הייתי משוכנעת באותם הרגעים, שהרי לא ייתכן שהיה אחרת. הוא גם לא שם לב אלי כלל. רק מדי פעם ננעץ בי מבטו האלים, המשתק. הוא המשיך והמשיך לדבר על אותו הנסיך הקטן דויד, שר צבא העברים. איך התקבל בכבוד ובהדר גם בחצרו של מלכנו ז'ואאו, ואיך ביקש מהוד מעלתו, בשם אחיו ומלכו יוסף, שיואיל בטובו המלכותי להעניק לממלכתם שמונה ספינות מצוידות בתותחים וברובים, וגם באומנים כדי שיוכלו ללמד את חייליו העברים כיצד להשתמש בכלי הנשק הללו. וכך, המשיך אבי וסיפר, ישב בינתיים הנסיך דויד בלישבו, בעוד החצר מתחבטת בשאלה אם הנסיך העברי שחום העור הוא השליח המיוחל מממלכתם הנוצרית של המלכה הלנה הקשישה ופרסביטר יוהאן שבאפריקה הרחוקה והברברית, שלבואו ציפו זה שנים אחדות, או שמא אינו אלא אדם מעורער בנפשו (אפשרות שמצד אחד נטו כלפיה, אך מצד שני התקשו להתמודד עמה בהתחשב בהמלצתו החמה של הוד קדושתו, הפאפא, ממלא מקומו של פטרוס הקדוש עלי אדמות, שמוראו על המלך ז'ואאו ה-3 היה גדול במיוחד). עצם ישיבתו, ואפילו הארעית, של עברי בן הדת היהודית המושפלת והשפלה על אדמת פורטוגל, ואפילו הוא נסיך, היתה דבר שלא יעלה על הדעת! שהרי מאז הניצור המלכותי הפומבי הכפוי בפלאסיו רוסי בלישבו בשנת 1497, ניצור של מאות אלפי יהודים, לא היו, וגם לא היו יכולים להיות, עוד יהודים על אדמת פורטוגל, ממש כפי שכבר חמש שנים קודם לכן לא היו יהודים על אדמת ממלכות קשטיליה ואראגון של המלכים הקתולים. אם כן, ישיבתו של הנסיך העברי דויד בלישבו בסתיו 1525 התאפשרה אך ורק בתוקף חסות הוד קדושתו האפיפיור קלמנס ה-7 לבית מדיצ'י, שהואצלה עליו מסיבה בלתי ברורה. באותו לילה נורא ואיום למדתי לדעת מפי אבי, כי רובם המכריע

כשנאלצו יהודי קשטיליה לבחור בין התנצרות לבין גירוש – לתחנוניהם של המלכים שיתנצרו וייוותרו לצדם. על אף גילו המופלג, שמונים שנה, הוא העדיף לאחוז במקל הנדודים, ובראש משפחתו ובני עמו הגולים יצא לבלי שוב את חצי האי האיברי. הוא ומשפחתו השתקעו באיטליה, בממלכה הספרדית של נפולי. אותה סניורה ביינוונידה אברבאנל, התברר לי מפי אבי, היא כיום אחת הנשים העשירות והמשפיעות ביותר בממלכה, ומקורבת לחצר השלטון. היא גם מפורסמת בחוכמתה, ביופייה ובנימוסיה הטובים.

זעקה תפלצתית מהדיוטה העליונה, מחדרה של אמי, החרידה באותו הרגע ממש את הבית והחזירה אותי אל קרקע המציאות – איך כל זה קשור אלי? למה מתעקש אבי, כשאמי מתייסרת כל כך שם למעלה, והוא אמור להיות לצדה, להזעיק כומר, לעשות משהו! למה הוא מתעקש דווקא עכשיו לספר לי את הסיפורים המשונים הללו על נסיך זר ומוזר שמחזיק דגל, ועל מטרונתה עבריה עם קשרים בחצר המלכות הספרדית באיטליה? מה אכפת לי מהם? ועוד עכשיו? אלוהים עדי שכל שרציתי באותם הרגעים היה לקום ולברוח, לברוח אל אמי. אבל הפחד מפני אבי היה כנראה גדול יותר. משתק. לא העזתי לנוע על מקום מושבי ולו זיע. ובכלל, מה זה בעצם עברים? יהודים? ככל שידעתי לא היו אלא אותם אנשים רעים שחיו פעם, מזמן, ושבו לאדוננו המושיע. שלעגו לדרשותיו, שטמו אותו, יידו בו אבנים וגרמו לצליבתו הנוראה!!! בלישבו לא היו כלל אנשים שכאלה, ככל שהיתה דעתי משגת. לכד מספרי הקודש, הכרתי את המילה הזו רק מדרשותיו של הבישוף, שנהג לצרף לה את הכינוי המבזה Marrani, "מאראנוס", אותם ה"חזירים" המטונפים והצבועים. בוודאי זוכרת את כמוני את דרשותיו הזועמות במהלך המיסה של יום א', שבהן נהג להזהיר את צאן מרעיתו, כלומר אותנו, מפני צביעותם של אותם מאראנוס, "המתנצרים החדשים", ה-Neofiti. בקולו המרעים היה מתרה בנו שאין הם אלא Jiudaizzanti, כלומר, אין הם אלא נוצרים כלפי חוץ ומתייהדים כלפי פנים, במסתרים, וכל חזותם החיצונית כנוצרים טובים והגונים אינה אלא מסכה מזויפת – ישמרנו האל! לא פעם ולא פעמיים גם חזרו, התרו ושיננו באוזנינו מורותינו, שלימדונו את התפילות, הנזירות הכרמליטיות מן המגזר הסמוך, שאם אי-פעם ייוודע לנו על מי משכנינו

של ה"מאראנוס", "הנוצרים החדשים", הגיע לאדמת פורטוגל רק חמש שנים קודם לכן, כשגורשו מספרד משום שהתעקשו לדבוק ביהדותם, ולאחר שקיבלו היתר מיוחד מהמלך מנואל "בר המזל", אביו המנוח של המלך ז'ואאו ה-3, להתיישב על אדמת פורטוגל מבלי שימירו את דתם ומבלי שיאונה להם כל רע, תמורת מאה קרוזאדים למשק בית – סכום דמיוני שרק כשש מאות משפחות יכלו להרשות לעצמן לשלמו. הניצור היה מעשה הונאה: נאמר ליהודים להיאסף בכיכר ולהמתין לספינות שהמלך הבטיח לספק להם כדי שיוכלו לעזוב את פורטוגל בעודם יהודים, והם אכן נאספו והמתינו בדממה ובפחד הולך וגובר, בעודם דחוקים ללא מים וללא מזון במשך שלושה ימים ושלושה לילות, וחיילי המלך שומרים שאיש מהם לא יימלט, עד שלפתע נפערו חלונות הקומה השנייה של פלאסיו דוס אסטאוס, שבנייניו הכבדים מקיפים את פלאסיו רוסיו, וכמה עשרות כמרים הזו מבעד לחלונות הפתוחים מים קדושים על הקהל הלכוד ומילמלו בלטינית את מילות התפילה, וכך הטבילו לנצרות את הקהל העצום הזה על כורחו.

בעוד אבי מגולל את סיפורו הקודר, חשבתי אני על הפיאצה הזאת ואיך רשלה, האומנת שלי, היתה נוהגת לקחת אותי ואת בריאנדה, אחותי הקטנה, לחזות בה בתהלוכות הדתיות המפוארות או בקרקסי החיות החביבים כל כך על המלך ז'ואאו ה-3, כשחשקה נפשו להציג בפני אורחים מלכותיים את הטיגריסים, הפילים, התוכים או העבדים השחורים החדשים שנוספו לאוסף החיות המוזרות שהוא אוהב ללקט מכל קצווי עולם, ולהתהדר בו שהוא משובח אף יותר מאוספו של האפיפיור.

אותו מעשה הטבלה באונס, המשיך אבי, היה פרי החלטתו הנמהרת של המלך מנואל "בר המזל", שהיה מעוניין לשאת לאישה את האינפנטה איזבלה, בתם של "המלכים הקתולים", פרדיננד ואיזבלה, רביי העוצמה. התנאי של האינפנטה לנישואים הכה נחשקים היה ניצור יהודי ממלכת פורטוגל, או לכל הפחות גירושם. המלך אמנם שקל גירוש, כמו שעשו פרדיננד ואיזבלה בממלכות קשטיליה ואראגון, אך שוכנע על ידי יועציו שבכך יאבד לו לנצח הדם הרענן (אם כי המצחין קמעה) שהוכנס לכלכלת ממלכתו מרגע שהתיישבו בה שש מאות המשפחות הספרדיות, היהודיות האמידות, בעלות קשרי המסחר החובקים ארצות רבות.

הדיון המלכותי בפורטוגל בבקשתו של הנסיך העברי לסיוע הצבאי

הלא מבוטל התארך למדי בשל דברים של מה בכך, שהנסיך הקטן אפילו לא היה מודע לקיומם.

הו, האם אני שומעת את קול גרירת רגליו של פדרו המשרת? הייתכן שהתעורר כבר? או שמא השעה כבר מאוחרת? מכל מקום, בינתיים התארח הנסיך העברי אצל שולחנן של המשפחות המיוחסות של לישבוא. לא אצל כולן, רק אצל אלה שאף פעם לא נאמר עליהן במפורש, אבל כולם חשדו בהן, אמר אבי, שהן בעצם נמנות עם אותם "מאראנוס", נוצרים חדשים, שהן משפחות של יהודים בסתר. הנסיך הקטן אמנם חזר והתעקש שהוא אינו אלא שר צבא בממלכת אחיו יוסף, אבל הם, "הנוצרים החדשים", התעקשו לראות בו לא פחות ממושיח בן דוד! עצם הרעיון, הסביר לי אבי, אף שלא זכור לי ששאלתי, שאישם מעבר לימים ולהרים נמצאה ממלכה עברית אבודה, עם כוהנים דוברי לשון הקודש העתיקה, עם צבא לוחמים עברים גאים, שמניחים את נשקם בשבתות ובמועדים מפאת קדושת האל – היה עבור המאראנוס התגשמות הגאולה המובטחת סוף-סוף, לאחר כל הייסורים הקשים שהיו מנת חלקם בשנים האחרונות מאז אסון הגירוש מספרד, מולדתם האהובה, וגזרת השמד הנוראית של המלך מנואל "בר-המזל" בפלאסיו רוסיו שבלישבוא.

בשלב הזה של הסיפור אולי כבר נרדמתי. בוודאי התנמנמתי, שכן השעות נקפו, וקולו של אבי לא פסק. הזמן כאילו לא נגע בו באותו הלילה. קולו המשיך להישמע רם וצלול. כאילו היה חייב לפרוק את כל אשר על לבו. בדיעבד דומני שמה שעורר אותי לפתע היה הרכות שנשמעה לפתע בקולו כשאמר, "בוודאי אינך יודעת, בתי..." כל כך לא הייתי מורגלת ברכות שכזו, שבבת אחת התנערתי. ואכן, לא היה זה חלום. היה זה אבי שלי, הנוקשה שבנוקשים, שעדיין היה שם למולי, מעבר למכתבתו האדירה, אך רוך דק שבדקים אמנם, ובכל זאת רוך, היה שם לפתע בקולו. גם המבט שבעיניו, שעדיין היו נעוצות אישם בחלל שמאחורי, ולא בפני, נדמה לפתע מהורהר קמעה, כבר לא תקיף וחמור כמו קודם. "בוודאי אינך יודעת, בתי", המשיך, "אבל רק ארבע שנים לפני הולדתך, כאן בלישבוא, השתולל פוגרום של ממש בין סמטאות הרובע שלנו, אותו רובע שהיה אז חדש ומפואר, של משפחות האצולה הנכבדות, משפחות כמו שלנו, 'הנוצרים החדשים', אלה שנחשדו אז

בהיותן מאראנוס. כאן, ברובע הזה, על גדות הטז'ו, זה שבנינו לעצמנו לאחר שהמלך מנואל 'בר-המזל' החליט להעתיק את משכן המלכים הפורטוגלי מהמצודה המדיאבלית העתיקה שעל פסגת הגבעה המשקיפה על לישבוא, לארמון החדש – 'הריביירה', שהקים בסמוך לנמל, שצי הבשמים המלכותי הפיח בו חיים חדשים בעקבות גילוייו של ואסקו דה גמה את נתיב השיט סביב יבשת אפריקה, והקנה בכך למלך ולנו, המשפחות הנכבדות מקרב 'הנוצרים החדשים', את עושרנו. כאן, בין הארמונות המפוארים שסביבנו, ממש כמו זה שלנו, בין המזחים הפרטיים והגינות המטופחות המשתפלות אל הנהר הטוב והמיטיב, השתוללו הפורעים. אנו עצמנו ניצלנו מיד הפורעים המסתערים על סמטאות לישבוא ב־1506, כמו בני המשפחות העשירות האחרות, רק בשל המגפה שפרצה שם כמה שבועות קודם לכן ושבעטייה יצאנו את הבירה בפמליית המלך לארמון באבורה..."

כן, עכשיו בטוחה אני שפדרו התעורר. אני שומעת אותו גוער בלחש, מנסה להעיר את המשרתים האחרים ורוטן על שלא קמו בשעה היעודה. אם זוכרת אני נכון, הרי בשלב הזה הייתי כה מרותקת לסיפורו של אבי על המגפה, על הרעב שגלווה אליה ועל ההאשמות שהחלו מתרוצצות על כך שמשפחות המאראנוס העשירות, הסוחרות בתבואה, הן האשמות בעליית מחיר הלחם בנצלן את הרעב – עד שאיני סבורה שמשמעות דבריו של אבי על משפחתנו כאחת ממשפחות "הנוצרים החדשים" חילחלה למוחי. הוא, על כל פנים, לא עצר לרגע את סיפורו המתגלגל. העילה המיידית לפרוץ המהומות בלישבוא ב־1506, אמר, היתה השמועה שנפוצה שכמה מהמאראנוס, "הנוצרים החדשים", מתכנסים לקיים את ארוחת "ליל הסדר", אותה סעודת הפסחא של היהודים. כמה ימים לאחר מכן, ב"יום א' של כפות התמרים", בכנסיית סאו דומינגו, כשהתקיימה תפילה לכבוד גבירתנו הבתולה הקדושה בתחינה שתעצור את המגפה, הבליה לפתע מהאיקונה שלה אור יקררות. מיד הבינו הכול שאין זה אלא נס, ודמעות של שמחה והתרגשות עמדו בעיניהם. ואולם אחד הנוכחים פרץ בצחוק רם וטען שאין הדבר ייתכן, ואין זאת אלא קרן שמש שהיבהבה לרגע בין זוגיות החלונות. מיד פרצה מהומה גדולה, והאיש, שנטען שהוא מן המאראנוס הארורים, המשיך וסיפר אבי, נגרר החוצה מהכנסייה, נסקל

באבנים וגופתו הועלתה באש לקול מצהלות ההמונים. מכאן ואילך התגלגלו העניינים במהירות. שלושה ימים ושלושה לילות בערה הבירה. כל מי שנחשד כמאראנוס הושלך על ידי ההמון הזועם מחלונות ביתו, שופד או נצלה בעודו בחיים. גם נשים וילדים. רבים מהם היו מכרינו וידידינו, אמר אבי בקול שדימיתי לחוש בו נימה של כאב. דיברו על כאלפיים הרוגים, כל אלה מבין "הנוצרים החדשים" שלא היו די מעות בכיסם – כמונו – כדי להימלט מהעיר בפרוץ המגפה. המלך, השוהה באבורה, לא התכוון בתחילה להתערב בעניין מתוך ציפייה שהרוחות יירגעו, והמשיך ליהנות מהפריחה האביבית בארמונו הכפרי. אלא שאז החלו נשמעות גם קריאות כנגד המלך עצמו, על כך שהוא משתף פעולה עם המאראנוס משום שהם מתפחים את אוצר המלוכה שלו במסיהם. בלית ברירה שלח המלך את צבאו לדכא את המתקוממים, וכעבור זמן־מה, מששככה המהומה ואף המגפה נעצרה, שבנו אנו עם פמליית המלך ללישבוא. מצאנו חלונות שבורים, גפי אדם כרותים מתגוללים ברחובות ובחצרות, רהיטים ושטיחים שהושחתו ונמרחו בצואת אדם. חזירי בר שוטטו בין הריסות המטבחים. "אין לנו במי לבטוח, האם את מבינה, ביאטריצ'ה? רק באלוהינו ובעצמנו," כך אמר. בפעם הראשונה הרים את מבטו אלי והתבונן בי בשתי עיניו הכהות. נדמה היה לי שמשוהו נסדק במבטו היהיר והקשה. שתקתי. הייתי המומה. אור כחלחל החל לרפרף בין סדקי התריסים, וחלפה בי המחשבה, האם זהו צבעו של יום חדש ברגעי לידתו? בפעם הראשונה באותו הלילה הוא השתתק. שתקנו שנינו. הבית כולו עמד בדממתו. אפילו קולה של אמי כבר נדם. עכשיו נראה לי כאיש זקן, עייף מאוד, ועיניו היו עצובות. מעודי לא ראיתי כך. באותו הרגע הרגשתי שאני אוולת מתוך עצמי. נמסה. לא היה לי כוח אפילו לשנוא אותו. חשבתי לעצמי, האומנם מבינה אני את מה שהוא אומר לי?

בחלוף פרק זמן שנדמה כנצח – העברתי אותו בעיניים מושפלות, בוחנת בחינה מדוקדקת את דוגמת השטיח הפלמי שכיסה על שולחן שעמד לצדי, ואת טיב אריגתו, מנסה בכל כוחי לדחוק את מחשבותי המתעקשות לנדוד אל השקט המאיים לא פחות שירד בשעה האחרונה על הדייטה העליונה, מקום משכבה של אמי – שב אבי לדבר. עכשיו היתה בקולו רק לאות עמוקה, ועכשיו הייתי אני שלא העזתי לשאת

את עיני אליו. "זה היה הזמן", אמר בקול סדוק, "שבו החלו משפחות 'הנוצרים החדשים', ה'אנוסים', לבנות לעצמן את חדריהן הסודיים, התת־קרקעיים. החדרים הנסתרים אפילו מעין המשרתים. בהם, ורק בהם, הרשו לעצמן לרגעים ספורים במהלך חייהן, להתנהג כיהודים. לעתים כדי לשאת תפילה או ברכה. לפעמים לאמירת קריאת שמע או הדלקת נר של שבת. "כן, ביאטריצ'ה", אמר אבי והוסיף כלאחר יד, "ואגב, ביאטריצ'ה, שמך העברי הוא חנה, גרציאה. זה היה שמה של סבתי ושל סבת סבתי, "המשיך מבלי להניח למידע החדש על שמי לחלחל לתוכי, "גם לנו יש חדר כזה, סודי, כאן בארמון. הכניסה אליו היא מתוך ארון המליחים שבמזווה, אותו ארון שמאז שהיית ילדונת קטנטונת את נוהגת להתחבא בו, ממש כמו קודם, כשפיליפה, אמך, נתקפה בצירי הלידה." (ארון המליחים! הארון שלי! זה שבמזווה? מקום מפלטי? זה שבו אני נוהגת להתחבא מפני אחותי בריאנדה הקטנה והמרגיזה...?! אתו הארון שבראשית הלילה הזה, הנורא, היה המקום שבו נודע לי ולך, כשהסתתרנו בו יחדיו, את ואני, ויולנטה יקירתי, על המפלצת שצמחה בתוך אמי והביאה עליה ועלי את אסונה?) "אל החדרון הזה, שהכניסה אליו מוסתרת בארון המליחים, נוהגים אנו, אמך ואנוכי, לרדת בימי שישי השכם בבוקר, כשאת ובריאנדה עודכן ישנות, ובעת שהמשרתים עסוקים בקניות בשוק, כדי לטבול מאחורי דלתות נעולות היטב במים נקיים. הם קרים, כמובן, המים, שכן איננו יכולים להסתכן בכך שנורה למשרתים להדליק את האש על מנת לחממם. נוצרים, כפי שידוע לך היטב, ביאטריצ'ה, אינם נוהגים להתרחץ כלל, שהרי זה מזיק לבריאות, לדעתם, ועל כן רק פעמיים במהלך חייהם טועם גופם את טעם המים – בעת הטבילה בסמוך ללידתם ועל ערש מותם, בקבלתם את הסקרמנט האחרון, כשהכומר מזה מים קדושים על מצחם. אבל אנו, היהודים, ביאטריצ'ה, חובה עלינו לטבול ולקבל את פני השבת כשאנו רחוצים ונקיים. אחרי הרחצה הקלה הזו אנחנו גם מקפידים לייבש בעצמנו, אמך ואנוכי, את המגבות ליד האש, כדי שלא יתגלו רטובות. אגב, רשלה, פדרו והמשרתים הוותיקים האחרים, גם הם כמונו, יהודים בסתר, אבל מלבדם, אסור לך לבטוח באיש, גם לא באלה שהם משלנו, כי גם אם אין כוונתם רעה, אין לדעת אילו אמיתות או חצאי אמיתות יוציאו מפיהם בעת צרה."

ויולנטה יקירתי, אם לא הבנת עד עכשיו, אכתוב זאת במילים פשוטות, אף שאפילו היום הן קשות לי מאוד: אני עצמי הנני אחת מאותם המאראנוס! אחת מאותם החזירים המטונפים שהכמרים התריעו בפנייך ובפני מפניהם! אבי, כמובן, לא השתמש במילה הזו, לא לגבינו. הוא השתמש במילה "אנוסים". הוא דיבר עלינו כעל עם סגולה. עם עתיק יומין, בחירו האמיתי של ה' אלוהי צבאות, שיום יבוא וייגאל מייסוריו ויהיה אור לגויים.

כשפתח אבי את מנעולי דלתות חדרי לשכתו באותו הבוקר ושיחרר אותי מכלאי הלילי אל חיי החדשים, הרגשתי שאני קורסת. הייתי כמגדל קלפים שהתמוטט, נטולת עמוד שדרה. לא היתה לי עוד אימא. לא הייתי עוד אני לעצמי. הייתי זרה. גוש של זרות מתנועע בחיים, ללא חיים. הייתי רק נערה צעירה, אבל כבר זקנה.

הו, ויולנטה יקרה שלי, כל כך הרבה דברים עוד יש ברצוני לספר לך, אבל גם כך השעה כבר דוחקת, והזמן אוזל. תרועת חצוצרות ההשכמה של משמר המלך כבר נשמעה מזמן מהארמון, הניצב במרחק הליכה מכאן. הגשם כמדומני פסק, או שמא נרגע קמעה, כי שוב אינו דופק בחוזקה על הגגות והחלונות. מהדיוטה התחתונה כבר עולה קול פסיעותיהם של משרתי המטבח. עוד מעט יתפשט ריח אפיית הלחמים, ובוודאי יחפשו אחרי באולם השינה שלי כדי להגיש לי ארוחת בוקר קלה. כשלא ימצאו אותי שם, יחפשוני בכל הארמון, ולבסוף בוודאי יתפרצו בחיפושיהם גם לכאן, לאכסדרה העליונה. אבל בכל זאת יש עוד כמה דברים שחשוב לי שתדעי, ויולנטה. אני מפחדת, מבוהלת. כל כך מבוהלת, שכבר איני יודעת מה מפחיד אותי יותר, להישאר בלישבוא או להימלט לאנטוורפן, מקום מושבו של גיסי דיגו, אחיו הצעיר של פרנצ'סקו שלי, תהי נשמתו עדן. אבל הפור נפל. בעוד כמה שעות אסע מכאן, ולא אשוב עוד. לעולם לא אתהלך שוב בסמטאות הרובע המסחרי השוקק של נמל הטז'ו, לא אשוטט עוד בין השווקים, החנויות, המסבאות והאכסניות שלאורך הנהר, כל אלו שצצו בשנים שחלפו מאז שנולדנו, את ואני, אל תוך העולם החדש של פורטוגל המתעשרת במהירות. שוב לא אכנס או אצא בשערי ארמוני החדש, המבטיח בצבעו הלבן על רקע רעפי הטרקוטה האדומה. לא אבילה עוד ערכי קיץ נעימים בגינתו הנשקפת על נהר הטז'ו. שוב לא אצפה בספינות המפליגות הלך ושוב,

במראות הנמל השוקק חיים. לא אריח עוד את ריחותיו המופלאים. את בוודאי יודעת, כמו שהכול כבר יודעים, שהרי שמועות טיבן להתרוצץ לכל עבר, שהמלך והמלכה הואילו בטובם להעניק לי ולבני משפחתי את הרשות לעזוב את אדמת פורטוגל לשהות קצרה כדי ללוות את בריאנדה אחותי במסעה לעיר הנמל אנטוורפן לרגל נישואיה לגיסי דיוגו. אני עצמי לא פגשתי בו מעולם, אבל אם הוא אחיו של פרנצ'סקו, הוא בוודאי אדם טוב לב. הוא יושב באנטוורפן זה שנים רבות ומנהל בה את עסקי הספנות והבנקאות של בית מנדז, שהרי שם נמכרות מרבית הסחורות שספינותינו מביאות מן המזרח. גם שני אחייני, ברנרדו וז'ואאו, בניו של אחי הבכור ברנרדו, שבוודאי נודע לך, שכמו אבינו, מצא אף הוא את מותו במגפה שפרצה בלישבוא מיד לאחר אסון רעידת האדמה בראשית העשור, יתלוו אלינו. הם אמורים לחבוש בקרוב את ספסל הלימודים באוניברסיטת ליוניין היוקרתית שבבראבאנט, שבמסדרונותיה מתחנך אף הנסיך ההאבסבורגי רם-המעלה מקסימיליאן, אחיינו של הקיסר קארלוס ויורש העצר של פרדיננד, הארכידוכס של אוסטריה ומלך בוהמיה. אבל כל זאת אינה האמת. זו רק האמתלה לנסיעה. אולי לא תאמיני, ויולנטה, אני עצמי התקשיתי להאמין בכך שאהיה מסוגלת לעמוד ולשקר במצח נחושה למלכנו, אך כשהגיע הרגע, כשניצבתי שם, בגזוזטרה המלכותית של הארמון המשקיפה על הטז'ו, שטחתי תחנונים מזויפים אך קורעי לב ומשכנעים ביותר בפני הוד מלכותם, המלך ז'ואאו ה-3 והמלכה קתרינה לבית האבסבורג. כיצד אזרתי אומץ וההנתי לשקר להם במצח נחושה? כיצד עמדתי מולם ודמעות בעיני, והסברתי עד כמה קשורה אני בעבותות של אהבה לאחותי הצעירה והמפונקת (את זאת, כמובן, לא ציינתי), ועד כמה חשוב לנו, לקרוביה, ללוותה במסעה חוצה הימים לחייה החדשים באנטוורפן? מובן מאליי שהבטחתי שהמשפחה כולה, למעט הכלה מן הסתם, והסטודנטים הצעירים, תשוב בעוד חודשים ספורים ללישבוא. המלך אמנם ניסה להפגין קשיחות מסוימת, אם כי מנומסת, שהרי לא היה יכול לשכוח, שאני, העומדת לפניו, הנני אלמנתו הטרייה של פרנצ'סקו, ידידו הקרוב ומממנו נדיב הלב ורחב הכיסים. עם זאת הוא לא שש לרעיון שהבעלים העכשוויים של אותו מקור מימון שופע, כלומר אני עצמי, אתרחק מפיקוחו הישיר. אלא שהמלכה קתרינה פשוט לא עמדה בתחנוני קורעי הלב. אני

מודה שהמלכה שבתה את לבי עוד בטקס כלולותי עם בעלי המנוח בקתדרלה של לישבוא כשראיתי יושבת בציינות מלכותית מאובנת לצד בעלה המלך, מתחת לחלון השושן הצחור הגדול, שעלי הכותרת שלו, העשויים זגוגיות צבעוניות, משובצים בלובן הכתלים האדירים של הקתדרלה הגותית העתיקה. הזוג המלכותי הואיל אז ברוב טובו לכבדנו בנוכחותו בטקס, והמלכה ההאבסבורגית הקטנה הגניבה לעברי אז חיוך קטן ומעורר, ילדתי כמעט, שאודה שהיה בו לעודדני. על כל פנים, אם לשוב לתיאור הריאיון המלכותי שלי שהתקיים לאחרונה, הרי, כאמור, המלכה קתרינה – שהכול יודעים עד כמה ניתוקים משפחתיים הם נושא כאוב במיוחד עבורה בהיותה המלכה זעירת הקומה, בתם הקטנה של חואנה "לה לוקה", ופיליפ "היפה" מבורגונדי, שהיתה היחידה מילדיהם שהותר לה, לחואנה "לה לוקה" ליטול עמה למרתף כלאה, אך כשגדלה מעט הנסיכה הקטנה, נלקחה בוקר אחד מחשכת התא, מחיק אמה, ויותר לא שבה לראותה – דומעת אף היא, ניגשה וחיבקה אותי. המחווה האנושית הזו לא הותירה למלך ז'ואאו, בעלה, כל אפשרות לסרב לבקשתי. כאב לי לרמות אותה, את קתרינה, המלכה הנדיבה והאומללה הזו. אך לא היתה בידי הבחירה. עלייך להבין, ויולנטה, כי חיי, חיינו כולנו, נתונים בסכנה גדולה. האמיני לי, ויולנטה, כה הרבה הייתי מוכנה לתת כדי להיוותר לתמיד הרעיה הקטנה והנאמנה של בעלי היקר, זו הצופייה על הלכות משק ביתה, זו הנלווית אליו במרכבתנו המפוארת, עדויה בתכשיטים הנוצצים ולבושה במלבושים המפוארים למיסות של ימי א' בקתדרלת האבן הלבנה של לישבוא, או לקבלות הפנים והנשפים בחצר המלכותית הסמוכה לביתנו. הרעיה הקטנה והנאמנה, שמתעניינת בנימוס בעסקי בעלה חובקי תבל ומלוואה, אך לעולם אינה מצפה באמת לתשובה כנה ומעמיקה, וגם לא מעוניינת בה. האישה הקטנה והטובה שכתפיה עמוסות בדאגות המוכרות – אילו מנות יוגשו לאורחיה? האם אפשר להסתפק בעשר מנות, או שמא רצוי להעדיף שתים-עשרה? האם ללבוש את השמלה שתפרה לעצמה מבר המשי המלטף הכחול שייבא בעלה מסין הרחוקה, או שמא את זו מאריג התחרה הצחור שרקמו אצבעות מיומנות בברז'ו? אבל לא. שוב אני יכולה להרשות זאת לעצמי. פרנצ'סקו שלי מת. חיי וחיי ביתי ומשפחתי נתונים בסכנה, שהרי נמנית אני עם המאראנוס, התזכרי? וגרוע מכך,

לאחרונה, אחרי שנאלצתי, מכורח מצבי החדש, להתעניין מעט בענייניו של בעלי, בעסקי בית מנדו, התחוור לי לזוועתי, שלא רק שאני אחת העשירות שבמאראנוס, אלא שאני כפי הנראה העשירה מכולם, ואולי אפילו לא רק בפורטוגל כולה!

עלייך להבין, ויולנטה, שמשנקראה צוואתו של פרנצ'סקו, זו שכתב בקשטיליאנית המשובחת שלו, גיליתי לתדהמתי שלא רק שהותיר לי, אלמנתו, מחצית מרכושו, כפי שאמנם מתיר החוק הפורטוגלי לעשות, אך להווי ידוע שרק קומץ בעלים אכן נוהג כך, אלא שאף מינה אותי כאפטורפוסית של שתי שישיות נוספות של ההון – ירושתה של בתנו היחידה אנה, שתועבר לידיה לכשתינשא או לכשתגיע לפרקה (בשישית הנותרת ציווה פרנצ'סקו להשתמש למימון מסע ההלוויה המפואר, המתחייב ממעמדו בחצר המלוכה, לקיום מיסה ציבורית מדי שנה בשנה באזכרה למותו ולחלק את הנותר לעניי העיר) – אלא שעוד הגדיל לעשות והעמידני – אני, רק אישה – בראש עסקי בית מנדו, כלומר כמנהלת המחצית שהיתה שייכת לו! מעצמך תביני, ויולנטה, שמינוי אישה כמנהלת ואפטורפוסית הרכוש העצום והרב הזה אינו מעשה של מה בכך! עלייך להאמין לי שפרנצ'סקו מעולם לא הכין אותי לכך. אף פעם לא העליתי על דעתי שראה בי מישהי שמסוגלת לכך. והנה, בן לילה, מצאתי עצמי עומדת בראש אימפריית בית מנדו, מחזיקת הזיכיון המלכותי לסחר בימים בתבליני הכתר ואחראית על כל הספינות, הגאלאניאות עטורות המפרשים המבהיקים, כל הסחורות, הספנים, הסוחרים, שטרי החוב והערבויות והביטחונות! כל זה היה שלי עכשיו, והכול הצריך החלטות מיידיות, בכל פרט מהגדול ועד לקטן, וכל זאת מבלי שפרנצ'סקו ירמוז לי על כך אי-פעם. נכון אמנם שזכיתי לחינוך טוב, ובשל התעקשותו של אבי זכיתי להשכלה רחבה מעבר למקובל לבנות מעמד האצולה, שאליו את ואני משתייכות. הוא, למשל, דרש שלבד מלימוד קריאת שירה, שיעורי מחול ופריטה על הלאוטה, אתאמן מדי ערב בפיקוחו גם באחיות הקולמוס בידי ובהעתקת אותיות ומילים, ובעצם לימד אותי את מלאכת הכתיבה (בזכות כך, למשל, יכולה אני עתה לכתוב לך את המכתב הזה בעצמי, ואיני נאלצת להזדקק לשירותיו של לבלר אישי!) – אבל היה ברור לי לגמרי שבכל אלה אין ולא יהיה כדי להכין אותי לשאת בעול שנושא בו גבר, ובוודאי שלא עול מסוגו של

איש עסקים נכבד וממולח כפי שהיה פרנצ'סקו שלי, מנוחתו עדין, שניצח על עסקי הממון חובקי הימים של בית מנדו. תארי לך, ויולנטה, שבתוך ימים, כמעט בתוך שעות מרגע מותו של פרנצ'סקו, נאלצתי להבין בכל המתרחש. גונסאלו, גיסי, אחיו הצעיר והמתוק של פרנצ'סקו, השתדל אמנם כמיטב יכולתו לעזור בידי, אבל נראה שגם הוא לא בקיא בכול, וחסר ניסיון כמעט כמותי. תארי לך, ויולנטה, שגיליתי כי פרנצ'סקו שלי, מנוחתו עדין, נהג לחכור מראש, מדי שנה בשנה, את מונופול המלך על ייבוא התבלינים הצפוי מהמזרח – תכולת ספינות "צי הבשמים המלכותיים", בסכומי עתק שבין שש מאות אלף למיליון ומאתיים אלף קרוזאדות בשנה! זה איפשר למלך לממן במזומן את רכישת התבלינים והאבנים היקרות, שהילידים ביבשת אסיה הרחוקה לא הסכימו בשום פנים ואופן להיפרד מעליהם בסחר חליפין, והתעקשו לקבל תמורתם מתכות, קרי כסף וזהב, טבין ותקילין. זה גם הבטיח את המלך מפני הפסדים אפשריים עקב כך שגאלאניאות, יש והן טובעות על כל תכולתן או נשדדות בידי הפיראטים. לעומת זאת, מבחינת בית מנדו, הביאה העסקה הזו, כך התברר לי, רווח עצום: את הונו שלו עשה פרנצ'סקו מעצם היותו בעל המונופול על כל התבלינים המיועדים ליבשת אירופה כולה! התבלינים, שאותם קנה בזול (יחסית, כמוכן), הובאו לנמל לישבוא מהמזרח בגאלאניאות שנשאו את דגל המלך (שרבות מהן הנן למעשה ספינותיו של בעלי, שהוחכרו למלך), ואחר כך עשו את דרכן אל נמל אנטוורפן, ומשם הופצו התבלינים בכמויות ובקצב שהכתיבו פרנצ'סקו ודיוגו, ובמחירי שיא, לכל השווקים האירופיים.

בזכות חושיו העסקיים וראיית הנולד של פרנצ'סקו, כך הסביר לי לאחר מותו גונסאלו, הוא צפה שני עשורים מראש את התפתחות המסחר בארצות השפלה, בעקבות אווירת הסובלנות הדתית שהתפתחה בהן, על אף היותן נחלת בית האבסבורג, וכן את התפתחותו של נמל אנטוורפן כמרכז מסחר אירופי שוקק, שלא רק שהאפיל במהרה על העיר ברוז', מרכז הסחר הפלמי המסורתי, אלא שהחל אף לזנב במונופול הבינלאומי של ונציה בתחום זה. ועל כן החליט פרנצ'סקו כבר ב־1512 לשגר לשם את אחיו דיוגו, כדי שיקים את סניף בית מנדו באנטוורפן. במשך השנים שחלפו מאז שלח פרנצ'סקו אחדים מדודניו, שנתן בהם את אמונו, לשמש סוכני עסקי מנדו גם בצומתי מסחר אחרים ביבשת, כמו ליון,

לונדון, ונציה ואנקונה, ואף השכיל לטוות קשרי מסחר ובנקאות ענפים עם שותפים פיננסיים נוספים מחוץ לחוג המשפחה. כמו, משפחת הבנקאים המפורסמת אפאיטאטי.

על כל עסקי "צי הבשמים המלכותי" המשותפים של פרנצ'סקו והמלך ז'ואאו ה-3, ששכרם הנאה בצד, נתווספו במהרה גם חובותיו התופחים ומתעצמים של מלכנו לבית מנדז. מתברר שהמלך קיבל מפרנצ'סקו שלי, מנוחתו עדן, הלוואות ענק במהלך השנים, ולמותר לציין שטרם החזירן. כך בין היתר הצליח המלך לממן את הנדוניה האימתנית בסך של שמונה מאות אלף קרוזאדות – יותר מכל אוצר הממלכה! – שנדרשה לפני עשור לצורך נישואי אחותו האהובה, הנסיכה איזבלה, עם הקיסר קארלוס, דודנו, וכך גם הצליח לממן את אורח החיים הבזבזני של החצר המלכותית המצריך הזרמה מתמדת של כספים. לפי חישובים שונים שעשה למעני גונסאלו, נדמה כי אילולא היה מדובר בהוד מלכותו, אין ספק שז'ואאו היה מוכרז מזמן כפושט רגל, שכן החצר המלכותית מצויה בגירעון של לפחות שלושה מיליון קרוזאדוס!

וכך, ויולנטה יקירתי, משמת פרנצ'סקו לפתע פתאום, הבנתי במהרה שעושרו האגדי של בעלי עלול להיות הדבר הראשון שירצה המלך להניח את ידו עליו, בדרך זו או אחרת. שהרי כך יוכל המלך גם למחוק באחת את חובותיו האדירים לבית מנדז, וגם למלא את חדרי האוצר המלכותי הריקים. גונסאלו, גיסי הצעיר, הזהירני מבעוד מועד שהמל עלול לערער על תקפות צוואתו של פרנצ'סקו, שלא היתה שגרתית בכך שמינה אותי, אישה, למנהלת נכסי מנדז והאפוסטרופוסית הראשית על ירושתה של אנה בתנו. ואכן, עוד בטרם התקררה גופת בעלי, כשהקברנים עדיין עמלו להכשירה לקראת התהלוכה המפוארת לבית הקברות בחצר הקתדרלה, הופיעו על סף דלתי וארמוני פקידי המלך, מלווים בחייליו. הם ביקשו, ליתר ביטחון, כך נאמר לי – ביטחוננו של המלך, כמובן, לא שלי – לערוך רשומות מלאי הרכוש של בית מנדז, והעמידו זקיפים שישמרו על הארמון, על תכולתו ועל כל היוצא או בא בשעריו. מעודי לא חשתי כה מושפלת, ויולנטה. נמצאתי כלואה בתוך ביתי שלי, כשגופתו של בעלי עודנה מונחת במיטתו. ועל כן שוב איני תמימה כפי שהייתי, ואין בי ספק שגם הצעתו ה"נדיבה" כביכול של

המלך – שכל לישובא כבר מרכלת עליה, ולפיה אנה הקטנה שלי תגדל בחצר המלוכה כנסיכה – אינה מיועדת אלא לאפשר, במקרה שהערעור המלכותי על תקפות הצוואה לא יעלה יפה, את השתלטותו של המלך על ירושתה של ילדתי. המלך בוודאי סבור שבמהרה יוכל לתת את ידה בשירדך שיהלום את צרכיו – למשל, להשיאה לאציל מזדקן כלשהו שירד מנכסיו, ושהמלך אולי אף חב לו טובה או שתיים, ובתמורה יאלץ החתן הנכבד, אך הרוחה והמרושש, להתחייב בפני המלך להעניק לו נתח נאה מן הנדוניה העצומה שהותיר פרנצ'סקו במותו לכתנו הקטנה, או משהו מעין זה. ולכך, ויולנטה, לא אתן את ידי לעולם, כל עוד נשימה באפי.

על כל אלה יש להוסיף, כמובן, גם את הצרה שניחתה לאחרונה על ראשי "הנוצרים החדשים". כוונתי להיתר שהעניק בשנה שעברה האפיפיור פאולוס ה-3 לבית פארנזה, בלחצו של הקיסר קארלוס על המלך ז'ואאו, להקים על אדמת פורטוגל את "הלשכה הקדושה" – מוסד האינקוויזיציה. עתה נתונים בסכנה לא רק רכושנו, אלא אף חיינו, שהרי כפי שאולי שמעת, די בחשד קל שבקלים שהנך מן ה-Judaizzanti, כלומר, מתייהדת בסתר, כדי שתפלי טרף בידי חוקרי האינקוויזיציה. אם "תוכח" אשמתך, עונשך יהא להישרף על המוקד, וכל רכושך ורכוש בני משפחתך יעברו לידיה של הרשות החילונית, קרי, לאוצר המלך. אמנם המלך אהב לא רק את ממונו של פרנצ'סקו שלי, מנוחתו עדן, אלא גם את פרנצ'סקו עצמו בזכות מי שהיה באמת – חבר קרוב ויועץ מחוכם, אך מי יתקע לידי שהמלך לא יפנה אלי את האינקוויזיטורים? הרי המלך ידע תמיד מיהו ומהו פרנצ'סקו, ולא רק משום שמאז ומעולם הוא מתהדר באפו המלכותי היודע להריח דם יהודי אף ממרחקים, אלא שמוצאו היהודי של בעלי היה ידוע ברבים. שהרי סבו, דון אברהם בנבנישתי, שימש גזבר הכספים הראשי של מלכי אראגון, ומנהיג הקהילה היהודית ונציגה בפני המלכות. המלך אף נהג לעתים להקניט את פרנצ'סקו שלי, תהי מנוחתו עדן, ולפנות אליו בשמו היהודי – "בנבנישתי". זה היה השם שנשא פרנצ'סקו בנעוריו, בעת הגירוש הגדול שעליו הכריזו "המלכים הקתולים" פרדיננד ואיזבלה, כשיצא עם משפחתו, שהיתה אחת מאותן שש מאות המשפחות היהודיות העשירות שהורשו להתיישב בממלכת פורטוגל ולחיות בה כיהודים. זאת עד

לניצור הכפוי לאחר חמש שנים. מנדז הוא השם שניתן למשפחתו של פרנצ'סקו שלי בעת הניצור ההוא.

רק לאחרונה התברר לי, ויולנטה, שעוד בתחילת ניסיונות השכנוע של המלך ז'ואאו את האפיפיור שיתיר את הקמת האינקוויזיציה בפורטוגל, נעשה פרנצ'סקו מודאג ביותר ועשה כמיטב יכולתו למנוע את הדבר. הוא שיחד את הקרדינלים ברומא, ממש כשם ששיחד המלך, רק בתמורה להבטחה הפוכה. כבר אז נידונה בחוג המשפחה המצומצם אפשרות הגירתנו לאנטוורפן, ובעתיד הרחוק יותר אולי אף מזרחה משם, אל מעבר לשליטתה של האינקוויזיציה הנוצרית, כלומר אל האימפריה העות'מאנית הרחוקה. שם, מתברר, הציע השולטאן ביאזיט ה-2 מקלט ליהודי קשטיליה ואראגון עוד בעת הגירוש הגדול בשנת 1492. מאז התיישבו שם גם אנוסים רבים, והידיעות המגיעות לקרוביהם מספרות על כך שהם שבים שם ליהדותם בפומבי ללא כל מורא. אלא שעניין המעבר שלנו מזרחה לא היה פשוט, בוודאי לא מבחינת העתקת העסקים, והוא התארך והתארך. היה צורך לממש לאט נכסים ולהעביר כספים בכמויות לא גדולות מדי כדי לא למשוך את עינו הפקוחה של המלך, שבוודאי לא ירצה שאוצר כזה יורחק מהשגחתו. בינתיים, וליתר ביטחון, דאג פרנצ'סקו להשיג באמצעות קשריו ברומא (וכמובן גם בזכות לא מעט שקיקי קטיפה מלאים דוקאטים של זהב) שטר הגנה וביטחון מטעם האפיפיור, שפרש את חסותו על כל בני ביתנו, כולל המשרתים והשפחות, והרכוש כולו. כעת, בזכות אותו שטר הגנה אפיפיורי, מקווה אני שנוכל לעשות את דרכנו בשלום לאנטוורפן. ואולם, ויולנטה, כל השנים הללו נאלץ פרנצ'סקו שלי, נאלצנו כולנו, להמשיך בהעמדת הפנים. גם כששותפותם וחברותם של המלך ושל פרנצ'סקו המשיכו לפרוח ולמלא את כיסי שני הצדדים. המלך ז'ואאו אפילו פעל לא אחת למען פרנצ'סקו שלי, מנחתו ערן, אצל דודנו וגיסו, הקיסר. כן, ויולנטה, תארי לך שבין הפרטים הרבים שנודעו לי מפי גונסאלו כבר בשעות הראשונות שלאחר מותו של פרנצ'סקו, היתה גם עובדת מאסרו של דיוגו גיסי באנטוורפן בשעתו! (באמת לא ייאמן כמה הרבה הצליח פרנצ'סקו לכחד ממני במשך השנים. לא היה לי על כך מושג קלוש. אני מניחה שרצה שלא אדאג). כמעט שנשנקתי כשגונסאלו סיפר לי על כך. הייתי משוכנעת שבאנטוורפן החיים

בטוחים לאנשים כמונו. נכון אמנם שאנטוורפן היא חלק מארצות השפלה שירש הקיסר קארלוס מאביו, פיליפ "היפה" מבורגונדי, ונכון גם שהקיסר רואה את ייעודו עלי אדמות כמגן הקתוליות הטהורה, בייחוד מאז שהפרוטסטנטיות של מרטין לותר ואוהדיו החלה מתפשטת כאש בשדה קוצים בקרב איכרים ואצילים כאחד בנסיכויות הגרמניות, ומאז שהנרי ה-8, מלך אנגליה, החליט לנתק את ממלכתו מהכפיפות לכס הפאפא והעמיד את עצמו בראש הכנסייה האנגלית החדשה – ובכל זאת, ידוע לכול שהאווירה בארצות השפלה היא סובלנית ביותר מהבחינה הדתית, ורק פריחת הסחר החופשי היא הקובעת שם. אבל הנה, בכל זאת, מתברר שבהוראת הקיסר נאסר דיוגו באנטוורפן כבר ב-1532 באשמת התייהדות. פרנצ'סקו – כך נודע לי לאחר מותו – מיהר לבקש את התערבות המלך, ותאמיני או לא, גם המלך ז'ואאו וגם רעייתו המלכה קתרינה כתבו כל אחד בנפרד מכתבי תחינה לגיס ולאח הקיסר, שיואל בטובו ויורה לשחרר את דיוגו מהמאסר, בהיותו "בן למשפחה נאמנה לכתר ולנצרות", המוכרת להם היטב (גונסאלו גיחך כשהסביר לי שפרנצ'סקו פשוט רמז למלך שהמאסר יביא להפסקת מכירת התבלינים באנטוורפן, ואזי לא תהיה לבית מנדז האפשרות הפיננסית להעביר מזומנים לאוצר המלכותי). למזלם של דיוגו ושל פרנצ'סקו, לא רק המלך והמלכה הפורטוגלים נזעקו לעזרת דיוגו, אלא גם מועצת העיר העצמאית של אנטוורפן שמחתה בתוקף על מעצרו בפני אחותו של הקיסר קארלוס, המשמשת כמלכה העוצרת בשמו על ארצות השפלה, שדיוגו עצמו הוא בין האורחים החביבים עליה בסעודות שהיא מקיימת בארמונה שבבריסל – בטענה שכל מהלך העסקים בכורסה שזה עתה הוקמה באנטוורפן עלול להתמוטט, שכן לבית מנדז קשרים כלכליים ומחויבויות עסקיות לרבים מקהילת הסוחרים של אנטוורפן, ופגיעה בעסקיו כמוה כפגיעה בעיר כולה. המועצה אף הוסיפה וטענה, שעצם המעצר מהווה פגיעה בפריבילגיות העצמאיות שלה, ולפיהן אין לעצור סוחר מן הזרים, אלא אם כן הטענות נגדו נשמעו קודם לכן בפני טריבונל המועצה. דיוגו אכן שוחרר בסופו של דבר, וחזר להיות "מלך התבלינים" של הכורסה באנטוורפן כאילו דבר לא אירע.

בקיצור, ויולנטה, אינך יכולה לתאר לעצמך עד כמה הייתי המומה משטף החדשות שנודעו לי והאירועים שרדפוני בזה אחר זה מרגע

מותו של פרנצ'סקו. ניצבתי שם, ליד המיטה שבה שכב בעלי בפניו המתות, הצהובות, עם הלחיים המשוקעות והעיניים העצומות, מוקפת בנוטריונים זרים חמורי סבר, שמעולם לא הוצגתי בפניהם קודם לכן, ושהחזיקו עתה בידיהם את המסמכים הרשמיים שהעידו על חיי, שהתהפכו עלי באחת. כולי המומה וכואבת את מותו הפתאומי של בעלי, שנפל למשכב רק עשרה ימים קודם לכן, לא הצלחתי להחליט איזה מן האסונות הוא הגדול יותר מבין אלה שהתרגשו עלי באותו היום – מותו של בעלי? חיילי משמר המלך שנקישות עקבי מגפיהם על רצפות העץ נשמעו מכל עבר כשעלו וירדו במדרגות הבית או התרוצצו בחדריו? או אסון ירושת עסקי אימפריית סחר התבלינים העצומה של בית מנדז שנחת כך, לפתע פתאום, על כתפי הרכות? בפעם השנייה בעשרים ושבע שנות חיי טולטלתי טלטלה איומה ונוראה, אלא שהפעם גמלה החלטה בלבי שלא אוותר כל כך בקלות על חיי. לא הפעם. הדאגות העסקיות גדולות עלי. איני רוצה בהן. אני רוצה את שלווה נפשי, זו שבקושי רב הצלחתי להשיבה לעצמי בשנים שחלפו מאז ליל מותה של אמי וליל הגילוי של זהותנו האמיתית, הסודית. כמובן, אעמיד פנים בטווח הקצר, שכן מוכרחת אני למלט את עצמי ואת בתי מן הסכנה, ואעשה את המוטל עלי באופן מידי. לכן גם אני עוזבת את לישובא ואת הטז'ו האהוב שלי בעוד שעות אחדות. על פי עצתו של דיוגו שכתב לנו מאנטוורפן, אנו צפויים להפליג לחופי אנגליה, לנמל בריסטול. זאת מאחר שלטענת הספנים שלנו, מאז פלישתו האחרונה של פרנסואה מלך צרפת לפלנדריה ההאבסבורגית, וההתלקחות המלחמתית המחודשת בין צי ספינות הקיסר לבין צי מלך צרפת בחודשים האחרונים, שוב אין מסלול השיט הקצר מלישובא לאנטוורפן בטוח. בחצר האנגלית גם יש לדיוגו קשרים עם אדם שנראה שהוא בעל השפעה, מישהו בשם תומאס קרומוול, שאיני יודעת מיהו או מה תפקידו בדיוק, אבל נראה שהוא מקורב מאוד למלך הנרי ה־8, והוא שהסדיר, לבקשת דיוגו, את מעברנו הבטוח בממלכה הטיודורית. מה גם שעל פי מה שנודע לי מפי גונסאלו, המלך הנרי ה־8 בכבודו ובעצמו נזקק לא אחת להלוואות הנדיבות ומחוסרות הריבית שהעניק לו פרנצ'סקו המנוח, כך שלא היתה סיבה לסרב לנו, להפך. ההפלגה עלולה לצערי להימשך כשבועיים ימים ברוחות אטלנטיות

מקפואות – עניין שהריני משתדלת מאוד לא לחשוב עליו. משנעלה סוף-סוף על היבשה, אנו אמורים להמשיך בכרכרה לעבר לונדון, בדרך שדיוגו הבטיחני במכתבו שהיא סלולה היטב, ובמהרה נצא ממנה אל עבר דובר ונחצה את התעלה האנגלית (רק 22 מילין, למזלי) לקאלה שעל הגדה הצרפתית, אף שהיא עצמה מצויה בשליטת האנגלים. משם כבר נשים פעמינו בדרך היבשה לעבר אנטוורפן.

לצערי, ויולנטה, איני יכולה להשתהות עוד בלישבוא, על אף הסערה (שנרמה לי שאולי שככה קמעה בשעה החולפת). האפשרות לצאת את תחומי פורטוגל או להיכנס לארצות השפלה עלולה להימנע ממני בכל רגע. אולי יודעת את שכבר שנים אחדות נאסר על "נוצרים חדשים" לעזוב את אדמת פורטוגל, אף לא לקולוניות הפורטוגליות שביבשת החדשה או באיי הודו, וכן נאסר על קברניטים להשיט בספינותיהם את רכושם של "נוצרים חדשים" – זהב או חפצי ערך. למזלי, עלי ועל משפחתי אין האיסור הזה חל, וזאת בזכות שטר המעבר המיוחד שקיבל פרנצ'סקו בשעתו מהמלך, וגם בזכות שטר הביטחון שקיבל מאת האפיפיור, שעל אודותיו סיפרתי לך קודם לכן – ואולם חוששת אני שגם דברים אלו עלולים להשתנות לפתע פתאום. ובאשר להשתקעות באנטוורפן – הרי רק לאחרונה ביקש הקיסר לסגור את הכניסה לארצות השפלה בפני "נוצרים חדשים", אם כי חזר בו בעקבות לחץ מועצות ארצות השפלה והסוחרים, ולא רק שהתיר את ישיבתם שם, אלא גם הבטיח להם חסינות מפני האשמות בגין כפירה, כלומר "התייהדות בטר", אפילו על חטאים שנחטאו במקום אחר – אך גם עניין זה עלול להתהפך בכל רגע. ועל כן אין לי בררה, ועלי להימלט מכאן. ואולם ברגע שיתאפשר בידי הדבר, מתכוונת אנוכי לבנות לעצמי ולבתי חיים שקטים, נוחים ונעימים בארמון שגיסי דיוגו שכר עבורנו באנטוורפן. אין לי כל כוונה לשאת בנטל שהטיל על כתפי בעלי בצוואתו – למעט ההכרח שבעזיבת פורטוגל. את עסקי הסחר של בית מנדז אעביר לחסותו של דיוגו, גיסי. שיישא הוא בנטל הזה. ממילא הוא מי שמבין בעניינים מסוג זה. שהרי כבר עשרים ומשהו שנים הוא יושב באנטוורפן כסוכנו של בית מנדז בארצות השפלה. וממילא סיפר לי גונסאלו שהוא נחשב שם בעל בעמיו, "מלך התבלינים" שעל פיו יישק דבר באכסדרות הבורסה החדשה של אנטוורפן ובעליות הגג המוארות

שלה, שבהן שוקדים הסוחרים על שקילתן המדוקדקת של הסחורות. הוא גם נחשב אורח רצוי בחצרה של מרי, המלכה העוצרת, ואף מוצא לו זמן לארח ולהתארח בניחותא וכיד המלך, ולהסתופף במחיצתם של משכילים ואמנים רבים.

ואולם איך אעלה בכבש הספינה שאמורה לשאתני מעבר לים? כולי רועדת מאימה, ויולנטה. ההפלגה הזו אמורה להביאני אל "חוף מבטחים", כמו שאומרים. האומנם? החוף אולי באמת חוף מבטחים, אבל האם נצליח בכלל להגיע אליו בעודנו חיים? אפילו בימים כתיקונם טירוף הוא בעיני כל בר דעת להסיר את רגליו מן הקרקע המוצקה, היבשה, זו שהאלוהים נטע אותנו עליה, ולעלות על ספינה... ובכלל, קאראוולה הרי אינה מקום ראוי לאנשים מהוגנים. בוודאי לא לנשים מהוגנות כמוני וכמוך. אני עצמי ראיתי את ספניו של פרנצ'סקו שבים מבוססים ומטונפים מהפלגותיהם... ועוד בימים האלה? כשכבר שבועיים ימים גשם הזלעפות אינו פוסק? כשהברקים קורעים את השמים השחורים, והרעמים מרעידיים את אמות הסיפים?! ואם מי הטז'ו שלנו קוצפים ועולים על גדותיהם, מה יהא לכשנצא אל הים הגדול, הפתוח? מעי מתהפכים מעצם המחשבה על ההפלגה הזו בים הסוער. ומה יהא כשנהיה נתונים לרחמי שמים מזעיפי פנים, לגחמותיו של אל הסערה, לפגיעת קלשונו של נפטון ולחסדיו של כריסטובאקו הקדוש, שמספרים שנשא על כתפיו החסונות את הילד הקטן והעבירו בבטחה מעל פני הנהר הסוער, בטרם גילה להפתעתו, שאינו אלא אדוננו המושיע – סיפור שתמיד נשמע לאוזני מפקפק מעט? ארמאנדו, הספן הוותיק של פרנצ'סקו שלי, מנוחתו ערן, שבו שם תמיד את מבטחו, הבטיחני אמש כמו פיו חסר השיניים, שכרע על ברכיו בכבודו ובעצמו, הוא ולא אחר, על גדות הטז'ו, וריחרח באפו למוד הניסיון את ריח המים בשימת לב מיוחדת, והוא מבטיחני בוודאות שכבר בצהרי היום שיעלה עלינו לטובה תשכך הסערה ולא תשוב עוד בימים הבאים. ולא רק זאת, הבטיחני ארמאנדו, אלא שעל פי ניסיון חייו הארוך בימים ובאוקיינוסים הגדולים, דווקא הימים שלאחר סערה הם ימי הרוחות הטובות – אלו שימלאו את מפרשי הספינה חיים ויבטיחו את תנועתה המבורכת לעבר חופי בריטניה, שלא להזכיר, כך הדגיש, שכריסטופורוס הקדוש עצמו מעולם לא איכזב אותו קודם לכן, והוא סמוך ובטוח

שברכתו תהא שרויה גם הפעם הזאת על ספינתו... לא שהשתכנעתי מדבריו, כמובן, אבל אין לי ברירה.

כמה טוב היה לו יכולתי לחלוק עמך, ויולנטה, את כל פחדי, כמה טוב היה לו יכולתי להניח עכשיו את ראשי על ברכיך כפי שנהגנו לעשות פעם, כשעוד היינו ילדות, ואת נהגת להעביר אז לאט את אצבעותיך היפות בין שערותי הפזורות, מעגלת עיגולים ומפתלת פיתולים. החיוך השלו היה נסוך אז על פנייך, חיוך שהבטיח לי תמיד שהכול יסתדר בסוף, שאין כלל מה לדאוג.

איני בטוחה כלל שהיטבתי לספר לך על עצמי, להסביר לך כל מה שאירע. אני מבוהלת מדי, ולא הייתי לגמרי מרוכזת בכתיבה. הנה, בדיוק עכשיו נכנסות המשרתות שלי לאכסדרה (חבל שאינך יכולה לחזות במראה פניהן המבוהל בראותן אותי יושבת כך על הרצפה, ובניסיון המגוחך להסתיר את תדהמתן מן האנדרלמוסיה שזרעתי כאן קודם לכן, בהופכי את תיבות המסע על פיהן כדי למצוא בתכולתן את כותונתה של אמי). כן, חוששתי שלא הסברתי עצמי כראוי, אבל אולי בכל זאת תוכלי להבין אותי עכשיו, ויולנטה, מעט יותר.

היי שלום, ויולנטה אהובתי, ספק אם אי־פעם יצטלבו שוב דרכינו. אנא מחלי לי על שרימתי אותך. אם היה בחיי אי־פעם אדם שביקשתי להיות כנה עמו לחלוטין – הרי היית זו את. היי ברוכה, יקירתי, את וכל בני ביתך.

שלך, ביאטריצ'ה